

Лазар Нанев
Олга Кошевалиска

Малолетничко казнено право
- Скрипта -

Штип, 2018

Лазар Нанев
Олга Кошевалиска

Малолетничко казнено право
-Скрипта -

Штип, 2018

Лазар Нанев
Олга Кошевалиска
МАЛОЛЕТНИЧКО КАЗНЕНО ПРАВО

Автори:
Лазар Нанев
Олга Кошевалиска

МАЛОЛЕТНИЧКО КАЗНЕНО ПРАВО

Рецензенти:
Академик Владо Камбовски
Проф.д-р Гордана Лажетиќ

Лектор:
Нада Алексоска

Техничко уредување:
Олга Кошевалиска

Издавач:
Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

Објавено во е-библиотека:
<https://e-lib.ugd.edu.mk>

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

341:343.91-056.3(035)

КОШЕВАЛИСКА, Олга
Малолетничко казнено право [Електронски извор] : скрипта / Олга
Кошевалиска, Лазар Нанев. - Штип : Универзитет "Гоце Делчев" - Штип,
Правен факултет, 2018

Начин на пристап (URL): <https://e-lib.ugd.edu.mk/naslovna.php>. - Текст
во PDF формат. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден
30.05.2018

ISBN 978-608-244-529-8
1. Нанев, Лазар [автор]
а) Казнена постапка - Малолетничка деликвенција - Прирачници
COBISS.MK-ID 107361802

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП

ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ

Лазар Нанев

Олга Кошевалиска

МАЛОЛЕТНИЧКО КАЗНЕНО ПРАВО

- Санкции спрема деца -

Штип, 2018

ПРЕДГОВОР

Постапувањето спрема децата отсекогаш имало свои специфики по кои сосема се разликувало од постапувањето спрема возрасните, како сторители на кривични дела. Ваквата потреба се оправдува со психо-физичкиот, емоционалниот и менталниот степен на развиток на детето и соодносот помеѓу возраста и зрелоста, но и расчекорот помеѓу желбите, можностите и потребите на младиот човек. Поради влијанието на егзогените и ендогените фактори детето не е во состојба да ги сфати последиците од преземеното дејствие и не секогаш може успешно да направи дистинкција помеѓу општествено прифатливото и неприфатливото однесување.

Потребата за изработка на учебно помагало посветено на санкциите кои што можат да се изречат спрема децата се наметна со оглед на фактот што оваа материја од материјалното, процесното и пенетенцијарното казнено право се издвои во посебен закон. Новите приоди во постапувањето беа првично прифатени во Законот за малолетничката правда, којшто се применуваше од 2009 до 1 декември 2013 година, а според позитивното законодавство и со мали измени постојат и во Законот за правда за децата.

Со Законот за правда за децата системот на санкции кои што може да се изречат спрема деца стана доста комплексен па токму од овие причини истиот мора теоретски добро да биде елабориран.

Подготвеното учебно помагало е наменето, пред сè, за студентите на студиите од прв циклус на правните науки, но може да помогне и во совладување на материјата посветена на децата во ризик и за студентите од втор циклус на правните науки.

Штип, 2018 година

Од авторите

ПРЕДГОВОР	6
ГЛАВА ПРВА: ВОВЕД ВО ПРАВДА ЗА ДЕЦАТА И ДЕТСКОТО ПРЕСТАПНИШТВО	10
2. Поим и основни карактеристики на детското престапништво	10
ГЛАВА ВТОРА: ПОИМ НА ДЕТЕ	14
1. Детерминанти кои го определуваат поимот дете	14
2. Дефинирање на поимот дете	18
I. Деца во ризик	19
II. Категории деца што подлежат на кривична одговорност:	20
III. Дете жртва	21
IV. Помлад полнолетник	21
ГЛАВА ТРЕТА: Однос на адолесценцијата и делинквенцијата	22
1. Однос на адолесценција и делинквенција	22
2. Определување на старосните граници во периодот на детството ...	23
ГЛАВА ЧЕТВРТА: ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ НА ПОЛОЖБАТА НА ДЕТЕТО ВО КРИВИЧНОТО ПРАВО	28
1. Развој до почетокот на XX век	28
2. Казнено право спрема деца во XX век	32
3. Современ развој на казненото право спрема деца	33
4. Компаративни трендови во правда за децата	37
ГЛАВА ПЕТТА: МЕЃУНАРОДНИ ИНСТРУМЕНТИ РЕЛЕВАНТНИ ЗА ПРИОДОТ ПРИ САНКЦИОНИРАЊЕ НА ДЕЦАТА	43
1. Меѓународни инструменти на ООН и СЕ релевантни за санкциите кои можат да се изречат спрема деца	43
ГЛАВА ШЕСТТА: САНКЦИИ СПРЕМА ДЕЦА	45
1. Општи правила во ЗПД во однос на санкциите спрема децата	45
2. Видови санкции спрема деца	48
2.1. Воспитни мерки	48
2.1.1. Укор или упатување во центар за деца	49
2.1.2. Мерки на засилен надзор	49
2.1.3. Заводски мерки	51
2.1.4. Специфики во однос на воспитните мерки	51
3. Алтернативни мерки	53
4. Мерки на безбедност	54
5. Казни	55
5.1. Видови казни за деца и услови за нивно изрекување	55
6. Изрекување санкции на помлади полнолетни лица	56

7. Општи одредби кај казнувањето	57
7.1. Дејство на казната затвор за деца врз воспитните мерки	57
7.2. Дејство на санкциите, евиденција на изречените санкции, рехабилитација	58
ЛИТЕРАТУРА	60

СПИСОК НА КРАТЕНКИ

ЗКП	–	Закон за кривичната постапка
ЗМП	–	Закон за малолетничка правда
ЗП	–	Закон за прекршоци
ЗПД	–	Закон за правда на децата
КЗ	–	Кривичен Законик на Република Македонија
КПД	–	Конвенција за правата на детето
МВР	–	Министерство за внатрешни работи
ООН	–	Организација на Обединетите нации
СЕ	–	Совет на Европа
ЦСР	–	Центар за социјални работи

ГЛАВА ПРВА: ВОВЕД ВО ПРАВДА ЗА ДЕЦАТА И ДЕТСКОТО ПРЕСТАПНИШТВО

1. Потребата за креирање на систем за правда за децата

Креирањето систем на правда за децата упатува на потребата од иновирање на легислативната рамка со цел доминантно место во казнената реакција да имаат мерките на помош, заштита и грижа, односно воспитните мерки и интервенции наместо казнувањето и сместување во установи за деца.

Основната цел на ваквиот приод е да се одбегне загрозувањето на правилниот раст и развој на младите лица во транзиториот период од детство кон полнолетството.

Се апострофира потребата за збогатување на можностите за неформален пристап во разрешувањето на состојбите во кои се инволвирани децата, што подразбира интеракција и активно вклучување на поширок круг субјекти во кои спаѓаат родителите, училиштето во кое се образува детето, ЦСР, а поведувањето казнена постапка спрема деца да биде случај само за најтешките форми на кривични дела, односно кривични дела со фатални последици по животот и здравјето на луѓето. Но кога дете ќе направи повторно кривично дело и кога ќе се оцени дека личноста на детето, па и начинот на стореното кривично дело, мотивите од кои се раководело детето, го оправдуваат класичниот формален приод во постапувањето, неизбежно се надоврзува изрекувањето соодветна кривична санкција.

Осовременување и следење на новите трендови во теоријата и практиката за положбата на децата во системот на правда за децата доведе до кодификација на општиот дел од материјално и делот од процесното казнено законодавство за деца во еден закон, во кој покрај регулирањето на казнениот систем и казнената постапка спрема деца се опфатени и категориите деца во ризик, заштитата на децата како жртви на кривични дела и превенцијата на детското престапништво.

Новиот систем за правда на децата бележи фокус врз примарниот интерес за заштита, воспитување, превоспитување и правилен развој на децата, настојувања да се подигне свеста и поттикне примената на вонзатворски односно алтернативните мерки и мерки со ресторативна природа, при што се води грижа за социјалното чинење на кривичните дела и ефектите што се очекуваат од криминалната контрола. Притоа, особено е важно жртвите да имаат можности за поефикасно остварување на своите интереси, сторителите полесно да се реинтегрираат и да се зајакне довербата на јавноста во казнено-правниот систем во целина. Промените се резултат од меѓународните инструменти кои инсистираат на имплементирање методи за социјална интеграција на младите луѓе, организирање специјализирани програми и мерки за помош и поддршка за младите лица во училиштата со цел за нивна подобра интеграција и социјализација.

2. Поим и основни карактеристики на детското престапништво

Успехот во борбата против детското престапништво во голема мера зависи од адекватниот пристап на општеството кон оваа особено чувствителна проблематика. Со други зборови, правилниот модел на борба против овој глобален проблем овозможува не само соодветна реакција на надлежните органи, туку и превенирање на кривични дела каде што како сторители се јавуваат децата.¹ Токму затоа новите приоди во

---

¹Buzarovska - Lazetnik, Gordana and Kosevaliska, Olga and Nanev, Lazar (2015) [Кривично постапување спрема деца во ризик и деца во судир со закон](#). Кривично постапување спрема

постапувањето подразбираат приспособување на реакцијата кон причините што довеле до стореното. Влијанието врз причините за недозволеното однесување придонесува за разноликост на методите и формите за постапување. Ваквиот приод во законското регулирање е поттикнат од меѓународните документи кои укажуваат на потребата од издвојување на постапувањето кон децата во посебен систем од материјални, процесни и извршни казненоправни норми. Глобалните трендови во казнената политика свој одраз имаа и на полето на детското престапништво, кое е во сферата на непосреден и постојан интерес на криминолозите и теоретичарите од казненоправната област.

Криминолозите и теоретичарите настојуваат да ги дефинираат методите за постапување и спречување на натамошно делинквентно однесување на децата, а задачата на законодавецот е легислативно да ги врами решенијата кои ја содржат општествената реакција по повод стореното, при што заедничката крајна цел им е намалување на детското престапништво и надминување на проблемите со повторот.

Поимот **делинквенција (delinque** – делинквентност односно кршење на законските норми, извршување на кривични дела), опфаќа облици на асоцијално, антисоцијално, социо – патолошко и криминално однесување. Одредени теоретичари нагласуваат дека делинквенцијата не е медицинска дијагноза, туку е социјална болест, затоа што се смета дека делинквентите се личности кои не живеат во согласност со моралните и законските норми на општеството и од овие причини тие се повремено или трајно во конфликт со законите.

Но, од причини што делинквенцијата секогаш како поим е врзана за полнолетните сторители, ревидираното казнено законодавство го прифаќа новиот поим, односно поимот на детско престапништво. На овој начин всушност се укажува дека детето ја престапило законската норма, дошло во судир со општествено прифатливото однесување со што всушност се укажува на поблагиот степен на повреда на правните норми.

Одредувањето на поимот детско престапништво не е нималку лесна задача. Во литературата има бројни дефиниции кои што придонесуваат кон поголема конфузност одошто расветлување на, и така слојениот, генерален поим на детско престапништво. Со самата негова екстензивност, која секако е и неминовна, доволно е усложнет проблемот со дефинирањето на овој поим.

Повеќето теоретичари тргнуваат од добро познатите три групи сфаќања за поимот на детското престапништво. Во таа смисла првата група под детско престапништво подразбира:

Однесување на младите кое за последица има кршење на нормите на кривичното законодавство. Ваквата дефиниција има сериозни недостатоци со оглед на фактот дека не прави разлика помеѓу криминалитетот на полнолетните и децата.

Втората група детското престапништво го определува уште пошироко, дефинирајќи го како:

Кривични дела сторени од страна на децата како и сите оние однесувања на малолетните лица кои се во судир со правните прописи на определена држава. Приврзаници на оваа дефиниција се теоретичари од повеќе држави во САД.

Третата група ја сочинуваат социолошко – криминолошките сфаќања според кои:

Детското престапништво, покрај кршењето на кривичните и другите правни норми, го опфаќа и она однесување на децата кое социокултурната средина го смета за непожелно. Најпозната ваква дефиниција е дефиницијата на Тодоровић² којшто под овој поим подразбира „такво девијантно однесување на младите со кое се кршат правните норми, но и моралните норми на општеството“.

деца во ризик и деца во судир со закон, 1 (1). Универзитет „Св.Кирил и Методиј“ Правен факултет Јустинијан Први, Скопје. ISBN 978-608-4655-53-4.

² Тодоровић, А. (1971): Узорци малолетничког преступништва, Институт за криминолошка и криминалистичка истражувања, Белград, стр. 22;

Една од дефинициите која наоѓа поширока примена е дефиницијата на Јашовиќ според која:

„Престапничкото поведение на младите е секое поведение на поединец, група на млади, кое е противправно, односно општествено неприфатливо, однесување со кое се кршат правните и моралните норми на определено општество и кои, кога тоа е општествено видливо, предизвикуваат спонтано или организирано општествено реагирање со намера да се заштитат општествените добра и вредности, како и самите актери на таквото поведение”.³ Поради сеопфатноста на оваа дефиниција, истата ќе биде користена во рамките на овој труд.

Детето престапник е дефинирано како: лице коа е под законската возраст за кривична одговорност како возрасен сторител, а е над определена минимална возраст со која може да биде повикан на одговорност за прекршување на кривичниот закон.⁴

Асоцијалните однесувања на децата не се правно инкриминирани, но затоа со нив се кршат моралните норми во општеството. Асоцијалните однесувања на младите се сметаат за прв индикатор дека развојот и формирањето на младата личност оди во негативна насока, дека манифестира почетни форми на делинквентно однесување.

Според нашето систематизирање на дефинициите на поимот детско престапништво, постојат екстензивни и рестриктивни дефиниции на овој поим.

Екстензиваната дефиниција за овој поим е дека детското престапништво ги подразбира сите форми на девијација кои се појавуваат во однесувањето на децата, односно однесување спротивно со моралните и законските норми во дадено општество. Оваа дефиниција во себе вклучува анти-социјално и асоцијално однесување од различни предделиктни, девијантни форми па се до оние однесувања кои се инкриминирани со позитивните норми. Потесната или рестриктивна дефиниција се потпира на важечкиот систем на законски норми, односно на она однесување кое инкриминирано во важечкото кривично законодавство како кривично дело.

Во определувањето на поимот на детското престапништво, владее големо шаренило, кое денес може да се види од бројните термини што се среќаваат како во криминолошката така и во кривично-правната теорија воопшто⁵ Се смета дека постојат толку дефиниции колку што постојат автори кои се занимаваат со оваа појава. Покрај терминот детско престапништво, паралелно во употреба се и термините малолетнички криминалитет, малолетничко престапништво, воспитна запуштеност и сл. Кај нас, како што веќе напоменавме, со донесувањето на ЗПД⁶ е прифатен новиот термин – детско престапништво.⁷

Воспитната запуштеност е проблематичен поим кој неминовно е врзан за поимот детско престапништво, а воедно е и еден од најчесто користените поими кога се објаснува, кога се дискутира за етиологија на детското престапништво.

Семантичкото значење на запуштеноста е дека нешто е занемарено или се воочува недоволна грижа. И кај овој поим се среќаваат различни дефиниции.

---

³Јашовиќ З. (1978): стр.56, исто и во делото на Vidanovič, I. (1991), *Metodika socijalnog rada s pojedincem i porodicom opšti deo*, Beograd: Naučna Knjiga, во која е обработен поимот на малолетничка делинквенција;

⁴ Arnold Binder, Gilbert Geis, Dickson D Bruce Jr. (2001): *Juvenile Delinquency: Historical, Cultural & Legal Perspectives*, Elsevier, стр.4;

⁵Штерјов, Л. (2013): Влијанието на воспитната мерка - Засилен надзор од страна на центарот за социјална работа, врз положбата на децата и младите во системот на малолетничка правда, магистерски труд, стр.20, УГД, Штип;

⁶Сл.Весник на РМ бр.148/2013;

⁷Buzarovska - Lazetnik, Gordana and Kosevaliska, Olga and Nanev, Lazar (2015) [Кривично постапување спрема деца во ризик и деца во судир со закон](#). Кривично постапување спрема деца во ризик и деца во судир со закон, 1 (1). Универзитет „Св.Кирил и Методиј“ Правен факултет Јустинијан Први, Скопје. ISBN 978-608-4655-53-4

Една од дефинициите е дека воспитната запуштеност е поим кој опфаќа три степени воспитна загрозеност, воспитна занемареност и детско престапништво.⁸ И покрај бројните критики на оваа дефиниција голем број од теоретичарите ја прифаќаат индиректно преку определување на воспитно запуштеното лице како лице кое со своето однесување врши:

- Нарушување на општо прифатените општествени норми за коректно однесување (како на пример, бегање од дома, неоправдано отсуство од училиште, скитање и сл.);
- Прекршоци против јавниот ред и мир;
- Кривични дела кои со закон се предвидени како кривични дела и чии обележја се определи со закон.

Друга дефиниција за воспитната запуштеност ја дефинира истата како форма на однесување на пределинквентниот тип, односно „вид на сериозно антисоцијално однесување кое не значи делинквенција, но претставува сериозна опасност истата да се развие“.⁹

Првата дефиниција не може да ја прифатиме поради нејзината екстензивност која се коси со правно регулираните инкриминации.

Имено, не е нужно воспитно запуштените деца да сторат кривично дело, туку кај овие деца може само да се констатира однесување кое укажува на опасност од извршување на кривични дела.

Оттука, нивниот третман на деца во допир со законот, но не и во судир со него.

Не е мал бројот и на авторите коишто прават разлика помеѓу пределинквентно и делинквентно однесување. Во таа смисла првото го дефинираат како „однесување кое не содржи елементи на кривично дело во смисла на законските инкриминации, но има такво етиолошко потекло што укажува на фактот дека ако брзо превентивно не се реагира, ќе прерасне во делинквентно однесување.“¹⁰ Второто е дефинирано како однесување кое е опфатено во инкриминацијата на нормите на материјалното кривично право.

На крајот, напоменуваме дека општествено неприфатливото однесување на децата доживува суштинска трансформација во огромна мера, како во поглед на условите кои го предизвикуваат, така и во однос на условите во кои истото се манифестира.

Со развитокот на технологијата, информатичката технологија, глобализацијата, економската состојба, миграциите село-град, но и личните фактори како што е предвремениот пубертет и многу други фактори, младите сè повеќе паѓаат во искушение за пречекорување на границата помеѓу дозволеното и недозволеното. Паралелно со наведените фактори се забележува промена и на самата општествена реакција на асоцијалното и престапничкото однесување кај децата.

Современото општество во многу поголема мера е насочено кон превенцијата на детското престапништво и отстранување на факторите што влијаат врз неговата појава и се карактеризира со примена на многу потолерантен, неформален и похуман третман на децата кои се јавуваат како сторители на кривично дело.

---

⁸ Скала, А. (1959): стр.178;

⁹ Jašović, Ž. (1983), Kriminologija maloletničke delikvencije, drugo dopunjeno izdanje, Beograd: Naučna knjiga, стр.31;

¹⁰ Милутинович, М. 1971: стр.108;

ГЛАВА ВТОРА: ПОИМ НА ДЕТЕ

1. Детерминанти кои го определуваат поимот дете

Детерминантите што на посебен начин ја определуваат положбата на детето како сторител на казнено дело во материјалното и процесното казнено право може да се објаснат само со посебностите на личноста на детето.

Обидите да се изгради една целосна слика за приодот кон човекот, за она што е важно и карактеристично за него како личност, односно за она што ја чини психолошката структура на човекот како индивидуа, и она што е општо и заедничко за човечкиот род, датираат од многу одамна.¹¹ Специфичноста на делинквентното однесување кај децата несомнено е резултат на нивната недоволна био-психичка и социјална зрелост.¹² Современите кривични законодавства секако го земаат во предвид овој факт и во своите законодавства предвидуваат поинакви норми за децата како сторители на кривични дела, кои се разликуваат и по степенот на кривична одговорност, начела врз кои почива постапувањето кон децата, но и по системот и по висината на санкциите за разлика од оние коишто важат за полнолетните сторители на кривични дела.

Важноста на раното психосоцијално дејствување,¹³ од една страна, се поврзува со фактот што младите лица се во процес на психофизичко развивање и проблемите со социјализацијата може да придонесат за скршнување кон криминално однесување, а од друга страна, со сознанието дека оној што дошол во судир со законот на рана возраст и не бил соодветно третиран е во опасност да се впушти во сериозни форми на казнени дела уште додека е дете.¹⁴

Во духот на споменатата препорака на Советот на Европа, под поимот “деца во ризик” се подразбираат лица на возраст до 18 години изложени на многукратни ризични фактори, додека пак „рана психосоцијална интервенција” опфаќа мерка или активност со цел за откривање деца во ризик и редуцирање на веројатноста за нивно идно инволвирање во криминални активности. Програмите за психосоцијална интервенција се спроведуваат во соработка со семејството, училиштето и локалната средина, односно соседството на детето.

Примената на програмите треба да се заснова на принципите на ефикасност, минимална интервенција, пропорционалност, нестигматизација и недискриминација.

Се повеќе се зголемуваат поддржувачите на согледувањето дека е неопходно да се дефинираат форми на реакција кон младите лица кои скршнале од вообичаениот начин на постапување, иако тоа сеуште не значи судир со законот. Отсуството на навремена и квалитетна реакција честопати е причина за впуштање на лицето во криминално однесување што пак значи дека релевантните служби одговорни за следење на однесувањето на младите лица затаиле: пред се службите во училиштата (педагози, психолози), односно соодветните социјални органи. Вклучувањето на правосудните органи веќе зборува за неуспешна превентивна мисија на повиканите служби. Нов начин на постапување е неопходен, бидејќи во услови на континуиран нагорен тренд на детското престапништво се забележува промена во природата и сериозноста на сторените дела од каде произлегува нужноста за нови приоди и методи на постапување.

Вонинституционалниот приод подразбира мултидисциплинарен-ост во процесот на детектирање и надминување на причините за проблематично или делинквентно

¹¹ Види Нанев, Л: (2003): Положбата на дететово кривичната постапка, СППМД, Кавадарци, стр.81;

¹² Така и Кнежевич, С: (2010): Малолетничко кривично право – материјално, процесно и извршно, Правног Факултета у Нишу, Ниш, стр.24;

¹³ Recommendation Rec (2000) 20 on the role of early psychosocial intervention in the prevention of criminality, 06.10.2000.

¹⁴ Бужаровска, Г., Пајовиќ – Мишевска, С. (2010): Мерките на помош и заштита според Законот за малолетничката правда, Зборник за малолетничка правда, Факултет за безбедност Скопје;

однесување како и постигнување на прифатливо конечно решение, што подразбира инволвираност на потесното семејство на детето, претставници од училиштето, оштетениот и претставници од непосредната локална заедница.¹⁵

Препораките на Советот на Европа најголема примена наоѓа во одредбите на ЗПД во којшто се предвидени неколку неформални облици на постапување во кои може да се вбројат постапка за мерки на помош и заштита како и постапката за медијација. Обете имаат и ресторативни аспекти. Првата, грижејќи се за правата на оштетениот и можностите за обештетување, а втората со тежнението медијаторот да помогне во пронаоѓање взаемно прифатливо решение за сторителот и оштетениот.¹⁶

Од био-физичката и психо-социјалната конституција на младата личност произлегуваат карактеристики и состојби што го детерминираат општественото поведение, положбата и статусот: детството е најкусиот дел од животот на човекот, во кој се настојува сè да се доживее, сè да се види и почувствува. Тоа е време кога за детето се грижат и се одговорни неговите родители. Овде е и едниот од проблемите поради кои и тогаш кога ќе згреши, прашањето на одговорност се поставува на различен начин.¹⁷ Во прилог на ова оди и фактот што преминот на детето од малолетно во полнолетно се одвива во комплексни услови кои некогаш придонесуваат кон детско престапништво.¹⁸

Евидентно е дека во современите кривични законодавства постои тенденција за подигнување на старосните граници во кои едно лице се смета за дете. На тој начин во оваа група би можеле да се наведат поголем број лица кои, иако во моментот на извршување на кривичното дело, законски го достигнале старосниот лимит на полнолетноста, сепак не го достигнале степенот на зрелост за да се применуваат врз нив кривични санкции наменети за полнолетните.

Животната реалност бара од теоријата, како и од легислативата, разбирање за неможната секогаш возраста да се подреди на законот како правен пропис. Имено, не може да му се суди на неполнолетен сторител на кривично дело, кој интелектуално и волево е незрел, по исти законски постапки со оној полнолетен сторител кој според степенот на зрелост одговара на законскиот критериум за лимитирање на старосните граници, односно кој е интелектуално зрел и емоционално стабилен, извршувањето на кривичното дело го планира и организира со однапред планиран исходот од неговото дејствување.

Така, кривичното право релевантно за децата, ќе се збогати со нови можности за зголемување на својата ефикасност кога се во прашање децата, во што всушност се гледа иднината на современото кривично законодавство воопшто.¹⁹

Минималната возраст за преземање на кривична одговорност се разликува поради историски и културни фактори. Модерниот пристап се состои во разгледување на тоа дали детето е дораснато на моралните и психолошките компоненти на кривичната одговорност, односно дали детето со самото свое сфаќање и разумно размислување може да се повика на одговорност за манифестирано антисоцијално однесување.

Ако возраста како критериум за влез во кривичната одговорност е фиксирана на низок степен или ако долната граница воопшто не постои, поимот на одговорност ќе ја загуби смислата.

Општо земено, постои тесна врска помеѓу концептот за одговорност за делинквентно и кривично однесување и други општествени права и одговорности (како

¹⁵ Recommendation Rec (2003) 20 concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice, 24.09.2003.

¹⁶ Бужаровска, Г., Пајовиќ – Мишевска, С. (2010): Мерките на помош и заштита според Законот за малолетничката правда, Зборник за малолетничка правда, Факултет за безбедност Скопје;

¹⁷ Види Нанев, Л: (2003): Положбата на дететово кривичната постапка, СППМД, Кавадарци, стр.32;

¹⁸ Така и во World Youth Report, UN, 2003, стр.189;

¹⁹ Марјановиќ, Ѓ. (1998): Кривично право – општ дел, Скопје, стр.249;

на пример стапување во брак, полнолетство, итн.). Затоа треба да се прават напори да се постигне согласност за прифатлива долна граница на старост којашто може да се применува во меѓународни размери.²⁰

Како што и претходно беше наведено, кривичните законодавства во другите земји од светот се присутни различни решенија. Имено, во поглед на долната граница на детството, што воедно служи и за разграничување на дете од малолетник, има земји кои воопшто не ја определуваат долната граница на кривична одговорност на децата, а други земји оваа граница ја определуваат од 7 до 16г. Исто така во поглед на определувањето на горната граница која служи за разграничување на детството од полнолетноста постојат големи разлики и тоа од 15 до 21г.²¹

Без оглед на фактот што најголемиот број кривични законодавства границата на неспособноста за кривична одговорност ја ставаат на 14 - годишната возраст, како критичната граница од чие исполнување детето може да се повика на одговорност за сторено казнено дело, сепак сè уште постојат многубројни колебања во две насоки.

Првото колебање е поврзано со дилемата дали границата од 14 години е прениска или превисока. Прениска, со оглед на фактот што многу психолози се обидуваат да докажат дека во ова време младите лица побрзо созреваат во физичка и психичка смисла, а тоа овозможува нивната социјална зрелост да се оствари побрзо и порано. Оттука тие изразуваат тенденција дека долната граница за способноста за казнена одговорност треба да се спушти подолу (на 10 или 12 години од животот). Да напоменеме дека нашиот Закон за социјална заштита малолетноста (статусот на дете) ја определува на 10 години. Оваа тенденција за спуштање на границата за казнена одговорност под 14 години е под силно влијание на современите услови и односи на животот. Сè поприсутно е емпириски провереното сознание дека во современиот криминалитет што се наоѓа во постојан пораст, силно е изразена тенденцијата на учеството на децата во криминалитетот да се зголемува и во тие рамки да се зголемува учеството на оние под 14-годишна возраст. Скоро 30% од отфрлените пријави од страна на јавниот обвинител се однесуваат на деца кои не се способни за кривична одговорност.²² Од друга страна овие лица некогаш се јавуваат како сторители на тешки казнени дела со тешки последици.

Втората колебање е насочено кон настојувањето да се подигне границата на способност за одговорност на 16, односно на 18 години од животот. Помал е бројот на кривичните законодавства што го прифаќаат ова решение. Ова инсистирање се објаснува со фактот што казненото право спрема деца е похумано, ослободено од репресија и на тој начин се создаваат претпоставки врз поголем број сторители на казнени дела да се примени казненото законодавство спрема деца. На тој начин голем број лица ќе бидат заштитени од примена на казни.²³

Првата тенденција е резултат на сознанијата за зголемен тренд на детското престапништво. Ова тежнение се вклопува во современите тенденции за грижата на општеството за детето и одговорноста на општеството за правилен развој на детето.

Го истакнуваме тврдењето дека детето што сторило казнено дело не смее да остане без никаква реакција на општеството или неговите органи. Нему мора да му се покаже дека сторило нешто што е противправно, што не е општествено прифатливо и кое повлекува некаква санкција. Во таа смисла и теориите на детско престапништво се обидуваат да ги идентификуваат главните причини и фактори кои придонесуваат

---

²⁰Ова е предвидено со Правилото бр.4 од Пекингшките правила.

²¹ Види Нанев, Л: (2003): Положбата на детето во кривичната постапка, СППМД, Кавадарци, стр.32;

²² Ибид, стр.34;

²³Buzarovska - Lazetnik, Gordana and Kosevaliska, Olga and Nanev, Lazar (2015) [Кривично постапување спрема деца во ризик и деца во судир со закон](#). Кривично постапување спрема деца во ризик и деца во судир со закон, 1 (1). Универзитет „Св.Кирил и Методиј“ Правен факултет Јустинијан Први, Скопје. ISBN 978-608-4655-53-4

младата личност од личност која се придржува кон правните норми да премине во личност во судир со тие норми.²⁴

Во некои држави покрај судовите за деца (редовните судови) постојат други судови (полициски судови, семејни судови или други) кои не ги казнуваат овие деца, но преземаат мерки на грижа, воспитување, надзор и слично, со што се остварува поставката дека казненото законодавство во својата основа ја има грижата за детето и неговите интереси за правилен развој. Оваа стојалиште се брани и со научните сознанија за побрзото, особено социјално, созревање на децата во современите услови бидејќи децата имаат пристап до голем број информации, а техничко-технолошкиот развој, модерните облици на комуникација и масовната компјутеризација, секако им овозможуваат побрзо созревање.

Задирањето во старосните граници на способност за казнена одговорност загатнува многу проблеми и тоа е сериозно бидејќи е прашање што се наоѓа во центарот на казнениот систем и тоа зад себе повлекува многу други прашања на казненото право. Оттука потекнува прифаќањето на компромисен пристап преку воведувањето на категориите во казненото право - „**помлади полнолетни лица**“ која категорија всушност претставува можност да се разрешат некои проблеми што не можеа да се разрешат преку институтот „малолетност“. На оваа категорија и се одреди ист правен статус како кога се во прашање деца како сторители на казнени дела. Тоа се лицата што во времето на сторувањето на делото или во времето на судењето не наполниле 21 година од својот живот. Ова е категорија на сторители на кривични дела кои иако според возраста треба да бидат доволно зрели, свесни, промислени и одговорни, тоа не е секогаш случај, па им се пружа „втора шанса“ иако полнолетни да имаат посебен режим на постапување како преодна категорија помеѓу децата и полнолетните.

Со овие решенија кои во основа се компромисни се разрешуваат некои проблеми. Особено го истакнуваме фактот дека децата сторители на дејствија што со закон се предвидени како кривични дела, не смеат да останат без општествена реакција на таквото поведение, бидејќи на тој начин кај младата личност се изградува системот на вредности, она што е добро, а што зло, што е допуштено, а што е забрането, што е казниво, а што прифатливо во меѓусебните односи на луѓето. Второ, тоа е општ пристап кон обликување, зацврстување на општествената дисциплина и одговорност на младиот човек. Во современото општество, дисциплинираноста на човекот е услов не само за неговиот успех во животот, туку битен услов за негово опстојување и соживот.

Зборувајќи за прашањата сврзани за казнената одговорност на децата внимание заслужуваат уште две согледувања:

Прво, целокупното социјално живеење и развој на човекот се остварува меѓу разликувањето на доброто и злото. Тоа се нешта во кои човекот најрано и најбрзо стекнува искуства. Стекнува сопствени искуства, но поради големото значење на оние облици на човечко поведение значат нанесување зло, заради заедничкото живеење, најбрзо, најрано се осознаваат, се изградуваат критериуми за тоа што е лошо, што е недопуштено, што е тоа што заедницата не го одобрува. Врз таа теза во суштина се гради и постапката за одговорноста на секој човек за неговите постапки, однесување, но и за казнената одговорност. Во услови кога уште посилно се нагласуваат проблемите сврзани со заштитата на слободите и правата на детето, низ системот на заштита, грижа и помош, тогаш и прашањето за одговорноста во однос на постапките се поставува во нови релации и на нов начин. Во тие рамки како две дијаметрално различно поставени појави, на едната страна правата и заштитата, на другата страна – одговорноста, во казненото право се бараат решенијата за поставување на проблемот на одговорноста на начин на кој ќе се реализира во функција на стекнување позитивни и негативни искуства за да не се повтори тоа.

Второ, самиот факт што во меѓународните инструменти нема единствен став за тоа која е возраста од која детето може да се повика на одговорност (казнена) за своите

---

²⁴ За ова види повеќе во: James W. Burfeind, Dawn Bartusch (2011): Juvenile Delinquency: An Integrated Approach, Jones & Bartlett Learning, стр.5;

постапки, е доказ за севкупната сложеност на проблемот. Натаму, и тогаш кога се определуваат различни граници на старост во однос на способност за одговорност од седум години нагоре и во рамките на оној период од животот што се нарекува „детство“, постојат различни категории со различни форми на одговорност и со тоа различни системи на реакција со казнени мерки.

Детето е дете, но тоа истовремено е и „субјект“, тоа е „личност“ и во тие рамки ќе се бара и казнената одговорност тогаш кога ќе стори казнено дело.

2. Дефинирање на поимот дете

Определувањето на границата на способноста за казнена одговорност кога е во прашање детето отсекогаш во кривично-правната теорија и практика предизвикува голем интерес, покренува многубројни дилеми и постојано е во сферата на актуелност. Проблемот се изразува преку прашањето: која е таа возраст во која детето може да се смета за способно да го сфати значењето на своето казнено дело и да управува со своите постапки како основа за негово повикување на одговорност и примена на кривични санкции.

Основен елемент кој служи за разграничување на детското престапништво од останатиот вид на криминалитет е возраста на сторителот на кривичното дело означена како малолетна возраст, а самиот сторител како дете. Категоријата дете настанува во кривичното право како потреба да се издвојат оние лица кои поради својата биолошка, емоционална, психолошка и социјална незрелост не треба да се третираат и казнуваат на ист начин како и возрасните.²⁵ При определувањето на поимот дете постојат некои општи сфаќања и претпоставки кои сами по себе не се доволно прецизни и оставаат можност за нивно различно толкување. Објективно, малолетноста се идентификува со постигнување определена возраст, а субјективно кога е во прашање делинквентното поведение се поаѓа од сфаќањето дека детето е неоформена личност во развој која нема постигнато биолошка, емоционална, соматска, интелектуална, емоционална (психолошка) и социјална зрелост и поради тоа не е во состојба да го сфати значењето на своето поведение и да управува со своите постапки.²⁶ Детето е младо лице кое според соодветниот правен систем може да одговара за кривично дело на поразличен начин од оној што постои за возрасните.

Дете со проблематично однесување не е делинквент, туку тоа е дете изложено на ризик да стане престапник, да манифестира неприфатливо, односно девијантно однесување. Сепак, и покрај посебната психичка состојба која може, но и не мора да биде пропорционална со возраста на детето, не може да се допушти определени поведенија на детето да поминат без општествената реакција која укажува на допуштеноста, односно недопуштеноста на таквото поведение во смисла на општествена и правна прифатливост.

Детето се определува како незрела личност, неоформена личност, личност во развој. Незрела личност, бидејќи не е созреана биофизички, затоа што расте и се развива. Детето нема достигнато потребен степен на емоционална, физичка, психолошка и интелектуална зрелост.²⁷ Зрелоста и возраста не секогаш се во знак равенство кај различни млади индивидуи. Детето е личност која што нема изграден систем на вредности, нема оформено карактерни особини, емоционално е особено

---

²⁵ Арнаудовски, Љ. (1984): Малолетничко престапништво, Скопје, стр. 25;

²⁶ Види Нанев, Л: (2003): Положбата на детето во кривичната постапка, СППМД, Кавадарци, стр.26; Види: 7-ми Конгрес на ОН за превенција на криминал и постапување со престапници, Милано Италија, (26.08.-06.09.1985);

²⁷ Види Нанев, Л: (2003): Положбата на детето во кривичната постапка, СППМД, Кавадарци, стр.27;

чувствително и реагира бурно и импулсивно. Многупати е во состојба на расчекор помеѓу желбите и можностите што раѓа незадоволство и фрустрации. Дејствијата ги прави под силно влијание на нагоните и емоционалната чувствителност. Поради недостиг од информации и неможност да донесе релевантна одлука, детето многу лесно потпаѓа под надворешни влијанија од своите врстници, од оние коишто ги доживува како идоли, но и од лицата кои им пркосат на авторитетите, не прифаќаат правила и секое наметнато мислење и критика честопати ја доживува како нешто што ја задушува неговата самоиницијативност, оригиналност и ентузијазам.

Во Република Македонија, пред донесувањето на ЗПД и пред донесувањето на неговиот претходник ЗМП²⁸ – прашањето за кривичната одговорност на децата беше уредено со КЗ. Имено, во КЗ - општ и посебен дел во Главата VI, која се однесуваше на општите правила за казнување на малолетниците, при што како помлад малолетник се сметаше лице кое во време на извршувањето на кривично дело наполнило 14, а не наполнило 16 години, а постар малолетник беше оној малолетник кој во време на извршувањето на кривичното дело наполнил 16, а не наполнил 18 години.²⁹ Во чл. 71 од КЗ беше определен и поимот на дете, како малолетник кој во времето на извршувањето на кривичното дело не наполнил 14 години, додека во чл. 82, категоријата помлад полнолетник се однесуваше на полнолетен извршител кој во времето на извршување на кривичното дело не наполнил 21 година, што значи лице на возраст од 18 до 21 година.

Во ЗМП дефинирањето на категориите што тој ги опфаќаше беше двојно и ги познаваше и категоријата „дете“ и категоријата „малолетник“. Но заради усогласување со меѓународните инструменти, нашиот законодавец одлучи да го користи терминот „дете“ наместо „малолетник“, чијашто оправданост е доста дискутабилна.³⁰

Во македонското казнено законодавство со ЗПД³¹ се напушти терминот „малолетник“ и се прифати единствениот поим „дете“ по примерот на КПД. Во КПД³² „дете“ е секое човечко суштество кое не навршило 18 год. од животот, доколку врз основа на закон кој се однесува на детето, полнолетството не се стекнува порано.³³

Основната дефиниција во ЗПД е дека под дете се подразбира секое лице на возраст до 18 години.

Со цел да се разграничат различните категории деца според возраста, преземените дејствија, состојбите на ризик, можните казнени реакции, мерки и санкции што може да се определат, односно изречат, поимите на дете може да се групираат во три групи:

I. Деца во ризик:

Дете во ризик е секое дете кое наполнило седум, а не наполнило 18 години со телесна попреченост или пречки во менталниот развој, жртва на насилство, воспитно и социјално запуштено, кое се наоѓа во таква состојба во која е отежнато или е

²⁸ Службен весник на Република Македонија, бр. 87, 12 јули 2007, закон вон сила;

²⁹ Камбовски, В. (2008) Кривичен Законик на РМ, интегрален текст, предговор, кратки објаснувања и регистар на поими, ЈП Службен весник на Република Македонија, стр.77;

³⁰ За ова види повеќе во Koshevaliska, O., Naney, L. (2014): Adequacy of the terminology in the Law for justice for children, BSSR, Vol.3;

³¹ Сл.Весник на РМ бр.148/2013;

³² Конвенција за правата на детето, Усвоена од страна на Генералното собрание на О.Н. со резолуција 44/25, од 20 ноември 1989 Стапила во сила на 2 септември 1990, согласно со членот 49;

³³ Види повеќе во Бужаровска, Г., Нанев, Л., Кошевалиска, О. (2012): Меѓународни документи за спроведување на малолетничката правда, СППМД, Кавадарци, стр.286;

оневозможено остварувањето на воспитната функција на родителите, односно старателите, кое не е вклучено во системот на образованието и воспитувањето, вовлечено во питање, скитање или проституција, кое употребува дроги и други психотропни супстанции и прекурзори или алкохол, а кое поради ваквите состојби е или може да дојде во допир со закон како жртва или како сведок на дејствие кое со закон е предвидено како прекршок или дејствие кое со закон е предвидено како кривично дело.

Дете во ризик до 14 години е секое дете кое во времето на извршување на дејствието со закон предвидено како кривично дело за кое е утврдена парична казна или затвор над три години или дејствие со закон предвидено како прекршок наполнило седум, а не наполнило 14 години.

Дете во ризик од 14 до 18 години е секое дете кое во времето на извршување на дејствието со закон предвидено како кривично дело за кое е утврдена парична казна или затвор до три години или дејствие со закон предвидено како прекршок наполнило 14, а не наполнило 18 години

Од прифатените дефиниции произлегува дека законодавецот се определил за двојно значење на „ризикот“ кој се однесува на старосната група од 7-18 години. Ризикот ги опфаќа различните ризик фактори кои го загрозуваат правилниот раст, развој, воспитание и социјализација на детето. Потребата за широкото определување на ризик факторите произлегува од настојувањето на законодавецот да го антиципира и превенира допирот на детето во ризик со органите за кривичен прогон и сторителите на кривични дела. Токму од овие причини ризик факторите ги определува како состојби поради кое детето во ризик може да дојде во допир со закон и тоа или како жртва или како сведок на дејствие кое со закон е предвидено како прекршок или како кривично дело.

Настојувањето е да се одбегне инволвираноста на детето во системот на кривична правда како негов учесник, а не како сторител на кривично дело.

Второто значење на ризикот е отсуство на кривична одговорност во случај кога детето од 7-14 години презело дејствието кое со закон е предвидено како кривично дело и за кое е утврдена парична казна или затвор над три години, односно дејствие кое со закон е предвидено како прекршок.

Произлегува дека кога детето од 7 до 14 годишна возраст ќе преземе инкриминирачки дејствија што го чинат обележјето на некое кривично дело, тоа не се смета за сторител на кривично дело и кон него не се води класична, формална, кривична постапка, туку се смета за дете во ризик и кон него може да се преземат само мерки на помош и заштита.

Примената на начелото на целесообразност им овозможува на органите на кривичниот прогон да не иницираат судска постапка и кон дете во ризик од 14 до 18 години кое презело дејствие што со закон е предвидено како кривично дело и за кое е утврдена парична казна или затвор до три години или дејствие кое со закон е предвидено како прекршок. На овој начин ризикот се проширува и врз децата од 14 до 18 годишна возраст, но само во случај кога тие ќе сторат полесно кривично дело што се одмерува според пропишаната казна во КЗ.

II. Категории деца што подлежат на кривична одговорност:

Дете во судир со закон од 14 до 16 години е секое дете кое во времето на извршување на дејствието со закон предвидено како кривично дело за кое е утврдена казна затвор над три години наполнило 14, а не наполнило 16 години.

Дете во судир со закон над 16 години е секое дете кое во времето на извршување на дејствието со закон предвидено како кривично дело за кое е утврдена казна затвор над три години наполнило 16 години, а не наполнило 18 години.

Во оваа група спаѓаат всушност двете старосни категории деца кои со поранешната терминологија беа означувани како „помлади малолетници“ и како „постари малолетници“. Суштината на кривичната одговорност останува иста, а само е прифатена нова терминологија, со една важна разлика во однос на кривична одговорност само за потешки кривични дела казниви со затвор над три години, бидејќи за полесните се применува начелото на целесообразност и истите се третираат како деца во ризик.

III. Дете жртва

Дете жртва е секое дете на возраст до 18 години кое претрпело штета, вклучувајќи физичка или ментална повреда, емотивно страдање, материјална загуба или друга повреда или загрозување на правата и интересите како последица на сторено дејствие со закон предвидено како кривично дело.

ЗПД посебно внимание им посветува на децата жртви како лица до наполнети 18 години при што за едно дете да добие статус жртва потребно е да претрпело штета, повреда, страдање, загуба или загрозување на неговите права и интереси како последица на сторено кривично дело. Во корелација со дефиницијата на дете во ризик станува јасно дека недоволно рано се реагираше за откривање и надминување на ризик факторите поради кои сепак детето дошло во допир со законот како жртва на кривичното дело. Посебната заштита на детето жртва во постапката е предмет на посебна елаборација подолу во Главата XI.

IV. Помлад полнолетник

Помладо полнолетно лице е лице кое во времето на пресудување за дејствие со закон предвидено како кривично дело наполнило 18, а не наполнило 21 година.

Предвидувајќи посебен третман за оваа категорија сторители на кривични дела, законодавецот само уште еднаш потврдува дека возраста и зрелоста не се одвиваат праволиниски кај сите лица, па постои потреба од пружање „последна шанса“ за поблаг третман и казнување и во однос на лица кои штотуку станале полнолетни.

ЗПД го задржува поблагиот третман кон лица од 18 до 21 година и тоа во однос на можноста да одбегне судење, ако тоа лице наполнило 21 година во времето на судењето, а ако во време на судењето нема наполнето 21 година, може да му се суди само за потешки кривични дела, но ќе му се изрече мерка на засилен надзор или заводска воспитна мерка.

ГЛАВА ТРЕТА: Однос на адолесценцијата и делинквенцијата

1. Однос на адолесценција и деликвенција

Развојната детска психологија започнала интензивно да покажува интерес за проучување на адолесценцијата (*lat. adolescere*) во последната декада од XX век, со оглед на драматичните промени во општествено-економскиот контекст на модерното општество, подобрени можности за испитување на био-социјалните модели на развојот и со истражувања поврзани за решавање на социјалните проблеми поврзани со адолесцентите кои се манифестираат преку антисоцијално однесување, злоупотреба на недозволените супстанции, прерано впуштање во сексуални односи без свест за ризикот што тоа со себе го носи и сл. Адолесцентниот период од животот се дели на рана адолесценција (10-14 години), средна адолесценција (15-19 години) и доцна адолесценција (20-24 години). Теоретичарите сметаат дека адолесцентите се најстигматизираната општествена група на којашто ѝ се приоѓа стереотипно, недоволно е јасна категоријата „адолесцент“ со оглед на индустријализацијата и нагласениот техничко-технолошки развој кој овозможува и на помала возраст децата зрело да размислуваат, побргу да созреваат, да имаат допир со многу информации, да остваруваат интеракција, а сепак да не се изуми дека станува збор за личност која во физиолошка и когнитивна смисла ниту е дете, ниту возрасен.³⁴

Токму поради наведените особености на адолесцентите кои се наоѓаат во период на бурни физички, психолошки и социјални промени, основните постулати на правдата за децата³⁵ се состојат во акцентирање на обврската на заедницата да обезбеди услови за нормален раст, развој, благосостојба, воспитание и социјализација. Обврска е на заедницата да му пружи заштита, грижа, помош и контрола на детето во случај кога тоа има поведение кое е неприфатливо, има социо-патолошки карактеристики или е инкриминирачко. Имајќи ја предвид психофизичката состојба на детето, особено е важно да се нагласуваат и збогатуваат можностите за неформален пристап во разрешувањето на состојбите во кои се инволвирани деца. Убедувањето дека за проблематичните деца постои полицијата, јавното обвинителство и судот мора да се надмине со аргументите дека успехот во третирање на детското престапништво зависи од институциите инволвирани во општествена, односно во казнената реакција кон детето. Од својата одговорност не може да се изземат родителите, училиштето и социјалните органи.

Класичниот формален приод, односно поведувањето официјална казнена постапка спрема децата треба да биде случај за потешки форми на кривични дела, за повторено правење полесни кривични дела и кога ќе се оцени дека личноста на детето, начинот на сторување на делото и мотивите од кои се раководел го оправдуваат ваквиот приод, но и изрекувањето на кривичната санкција.³⁶

Издвојувањето на децата сторители на дејствија што со закон се предвидени како кривични дела од останатите старосни категории делинквенти и создавањето на посебни законски категории деца³⁷ е повеќе од нужно, согласно сите меѓународни инструменти кои ги третираат децата.

³⁴Шкарик, Олга Мурцева: Психологија на детството и на адолесценцијата, Развојна психологија, Филозофски факултет, Скопје, 2009, стр. 250.

³⁵Поимите „малолетничка“, „малолетство“, „малолетност“ се користат за да се укаже на малолетната возраст на сторителот.

³⁶Камбовски, В.: Казнено право, општ дел, стр.443;

³⁷Категории во ЗПД: дете, дете во ризик, дете во ризик до 14 години, дете во ризик од 14 до 18 години, дете во судир со закон од 14 до 16 години, дете во судир со закон над 16 години, дете жртва е секое дете на возраст до 18 години и помладо полнолетно лице;

2. Определување на старосните граници во периодот на детството

Историскиот приказ на развојот на положбата и третманот на децата во кривичното право ни покажува дека уште во стариот век одделни правни системи (старото кинеско право, римското право) ги определувале старосните граници на детството поради посебното кривичноправно третирање на децата. Иако некои европски правни системи од средниот век го преземале прецизно определувањето на старосните граници од римското право, се јавуваат и неопределени, еластични граници кои се поврзани со определен достигнат развој на децата.³⁸

Како критериум за означување на границата на малолетност се зема формалниот критериум на старост (т.е. определен старосен период спрема достигнатиот број на календарски години) или пак материјалниот критериум за вистинска зрелост (спрема достигнатиот степен на биолошки или социјален развој на личноста). На првиот може да му се приговори во таа смисла што фиксното определување на возрасната граница е вештачко решение, бидејќи „старосниот период е само временски израз за определување на личноста во даден момент“³⁹ и со тоа не ја одразува вистинската граница. Од друга страна, иако зрелоста е многу тесно поврзана со личноста и околината од било кој друг елемент, постојат значајни тешкотии во утврдувањето на биолошката и социјалната зрелост на сторителот, поради што овој критериум е особено неприфатлив. Разбирливо е зошто во современиот период се дава предност на формалниот критериум поради неговата јасност и прецизност, така што сите современи законодавства ја определуваат границата на малолетството според фиксираната календарска возраст на детето.

Можни се два начина за определување на границата на малолетството. Во некои земји се определува само горната граница, т.е. возраст кога почнува кривичноправно полнолетство, така што во начело секое малолетно лице (па и дете, на пример, од седум годишна возраст) мора да биде кривично одговорно за стореното дело. Во модерните законодавства преовладува друг начин по кој освен горната граница се определува и долната старосна граница, т.е. периодот кога почнува одговорноста на детето во кривичното право. Во оваа смисла децата под со закон определена долна граница на малолетство, немаат потребна возраст за кривична одговорност и остануваат надвор од опфатот на кривичното право. На тој начин определувањето на долната граница на малолетството се врши со разграничување помеѓу деца и малолетници, а со определувањето на горната граница се одвојува категоријата на малолетни од категоријата на возрасни, полнолетни сторители на кривични дела.

Конечно, како меродавно време за определување на статусот на малолетноста се зема времето на извршување на кривичното дело, односно времето на водење на кривичната постапка.

Вториот пристап е поредок во позитивните кривично-правни системи, бидејќи во случај на нешто подолго траење на кривичната постапка или подоцнежнo откривање на кривичното дело, детето извршител на кривичното дело може да ја помине

---

³⁸Во некои стари варварски права на раниот среден век, возрасната граница помеѓу малолетството и полнолетството се определувала со физичката способност за носење на оружје, а во исламското право според Коранот се усвојува граница во зависност од вистинскиот (биолошкиот) развој на поединецот. Види Златариќ, Б, во Збирката документи од VI Интернационален Конгрес, Опатија, стр. 97 и 107;

³⁹ Види Lopez, M. (1959): *Le prevention et le traitement de la delinquance juvenile, Tendances internationales d'aujourd'hui*, *Revue internationale de Criminologie et de Police technique*, No.1, стр.14. Авторот ја критикува ваквата класификација и предлага да се напушти формалниот критериум за определување на возраста.

означената горна граница на малолетството и со тоа да го загуби правото да го ползува посебниот третман кој се предвидува за децата.

Современите законодавства покажуваат невоедначеност во поглед на висината на долната старосна граница, а ни нејзината смисла и значење не се насекаде исти. Имено, во некои земји долната граница на малолетството исклучува примена на било какви мерки предвидени со кривичното законодавство (тука спаѓаат и воспитните мерки), што значи дека со тоа се исклучува каква било форма на кривичното гонење на детето. Во други земји долната граница значи презумпција на кривичната одговорност, така што со неа се исклучува само примената на казни од општиот казен систем. Сето ова покажува дека определувањето на долната граница на кривично-правното малолетство е поврзано со прашањето на кривична одговорност. Исто така и смислата на долната граница е различна со оглед на организацијата на судовите и органите кои се занимаваат со детско престапништво, а долната граница стои и во врска со определувањето на поимот делинквенција на децата на кои може да им се даде различна содржина и ширина.

Ако поимот детско престапништво се сфаќа во екстензивна смисла, а судовите за деца, односно посебните органи покрај судењето на децата како сторители на кривични дела предвидуваат и мерки на социјална заштита на детето, тогаш долната граница на малолетството го губи своето значење, па доаѓа во прашање и оправданоста на нејзиното постоење.

Напротив, во земјите каде за постапувањето спрема деца како престапници се надлежни кривични (редовни или посебни) судови, долната граница на малолетството има своја важност, бидејќи и реакцијата на општеството на кривичното дело на детето во форма на кривична санкција е чувствителна.

Во поглед на начинот на определување и висината на долната граница на малолетството во одделни земји може да се забележат разновидни решенија. Со оглед на начинот како се определува долната граница, сите земји можеме да ги групираме во три групи:

- земји кои воопшто не ја определуваат долната граница на малолетството;
- земји со еластична долна граница кои за определување на долната граница на кривично-правното малолетство го земаат материјалниот критериум - достигнат степен на биолошки развој;⁴⁰
- земји кои ја определуваат долната, фиксната граница на малолетството и ја поврзуваат со достигнатиот број години на живот.

Последниот начин на определување на малолетството го усвојуваат најголем број на земји во светот, но висината на долната граница значајно варира во одделни земји и се движи од 7 до 16 години.

Ова е и разбирливо ако знаеме дека висината на границата зависи од најразновидни, социјални, економски, географски, правни, историски и други влијанија во секоја поединечна земја. Најниската долна граница на малолетството ја усвојуваат некои азиско - африкански земји, како на пример, Бурма, Цејлон, Египет, Индија, Ирак, Либија, Пакистан и Сирија, потоа повеќето држави во САД, во Нов Зеланд седум години, Австралија седум, односно осум години, додека Израел, Јордан и Филипини определуваат девет години како граница на малолетството.

---

⁴⁰Овде спаѓаат земјите кои немаат формално кривично законодавство и се уште ја применуваат светата книга Коран, според која за малолетник се смета лице кое го достигнало степенот на развој на адолесценција (период помеѓу 12 и 15 години), но кое не достигнало полна зрелост (период помеѓу 17 и 18 години). На тој начин долната граница на малолетство зависи од степенот на биолошкиот развој на лицето а одлука за тоа донесува судот преку непосредно перципирање на малолетникот;

Во следната табела⁴¹ е даден приказ за долната граница на малолетството во контекст на кривичната одговорност на деца во државите во Америка.

Најниска возраст за кривична одговорност во Америка					
Возраст					
7	8	10	12	13	14
Оклахома*	Невада Вашингтон**	Колорадо	Орегон	Џорџија Илиноис Њу Хамшир Њујорк	Калифорнија Ајдахо Њу Џерси Тексас Ута
Држави кои немаат определено долна граница					
Алабама Конетикат	Алјаска		Аризона	Арканзас	
Делавер Индијана	Колонијата Колумбија		Флорида	Хаваи	
Ајова	Канзас		Кентаки	Луизијана	Мајн
Мериланд Мисисипи	Масачусетс		Мичиген	Минесота	
Мизури Охајо	Монтана		Небраска	Њу Мексико	
Пенсилванија Вирџинија	Роуд Ајланд		Тенеси	Вермонт	
Висконсин 3.Вирџинија	Вајоминг		Ј.Дакота	С.Дакота	
С.Каролина	Ј.Каролина				
<p>* за млади лица на возраст од 7 до 14 години, државата мора да утврди дали во време на</p> <p>вршење на кривичното дело биле способни да го сфатат неговото значење</p> <p>** за млади лица на возраст од 8 до 12 години се смета дека се неспособни за извршување на кривични дела</p>					

Во следнава табела⁴² е даден приказ на дел од земјите во Европа и нивната долна граница за кривична одговорност на деца.

Држава	Возраст од кога започнува кривичната одговорност	Кривична одговорност (може/мора да се применува кривично законодавство за полнолетни сторители; може да се применува малолетнички закон)	Деловна способност
--------	--	---	--------------------

⁴¹Gregor Urbas (1998): The Age of Criminal Responsibility, Australian Institute of Criminology;

⁴²Cédric Foussard, (2010): Juvenile Justice Systems in Europe: current situation, trends in applicable models and good practices, 4th IJJO International Conference: Building integrative juvenile justice systems: Approaches and methodologies regarding mental disorders and drugs misuse, Rome, 09 – 10.11.2010;

Австрија	14	18/21	18
Белгија	16**/18	16/18	18
Белорусија	14***16	14/16	18
Бугарија	14	18	18
Хрватска	14/16*	18/21	18
Кипар	10/14*	16	16-18
Португалија	12****/16	16/21	18
Романија	14/16	18/(20)	18
Русија	14***16	18/21	18
Шкотска	8****/16	16/21	18
Србија	14/16*	18/21	18
Словачка	14/15	18/21	18
Словенија	14***16	18/21	18
Шпанија	14	18/21	18
Чешка	15	18/18+	18
Данска	15	15/18/21	18
Турција	12	18	18
Швајцарија	10****/15/16	18/25	18
Шведска***	15	15/18/21	18
* Кривична одговорност и можност за изрекување на казната малолетнички затвор ** Само за кривични дела во сообраќајот и, по исклучок, за тешки кривични дела *** Само за тешки кривични дела **** Не постои кривична одговорност “ <i>strictusensu</i> ”, но постои примена на Малолетнички закон ***** Само воспитни санкции (вклучувајќи и <i>closedresidentialcare</i>) и мерки			

Горната граница на малолетството исто така претставува сложен проблем, бидејќи од неа зависи до која животна возраст ќе се применува заштитниот закон како спрема дете, а од која возраст ќе се применува законодавството што се однесува на возрасните. Таа претставува максимална старосна граница до која младиот сторител на кривично дело може поради својата незрелост да биде подложен на специјална постапка и изрекување на посебни мерки.

Значењето на горната граница на кривично-правното малолетство, исто како и долната граница, не е во сите земји исто.⁴³

Некаде горната граница служи поради издвојување на категоријата на децата од општиот режим кој важи за возрасните делинквенти, а некаде таа означува возраст

⁴³Buzarovska - Lazetnik, Gordana and Kosevaliska, Olga and Nanev, Lazar (2015) [Кривично постапување спрема деца во ризик и деца во судир со закон](#). Кривично постапување спрема деца во ризик и деца во судир со закон, 1 (1). Универзитет „Св.Кирил и Методиј“ Правен факултет Јустинијан Први, Скопје. ISBN 978-608-4655-53-4

до каде се применуваат санкции за возрастните сторители, но ублажени, односно редуцирани. Во секој случај определувањето на горната старосна граница претставува одлучувачки фактор за примена на редовното кривично право или специфичното малолетничко право, па затоа на ова прашање му се посветува посебно внимание.

Споредбениот преглед на законодавствата во поглед на определувањето на висината на горната граница на кривично-правното малолетство покажува големи разлики во пристапот. И тука можеме сите земји на светот, со оглед на начинот на определување на таа граница, да ги групираме во две групи⁴¹:

- земји со еластична горна граница на малолетство која зависи од степенот на биолошката зрелост на младата личност;
- земји со горна старосна граница која е фиксирана за определена календарска возраст. Овде, исто како и за долната граница, одделни земји определуваат различна календарска возраст како горна старосна граница која се движи од 15 до 21 година. Разбирливо е дека најниската горна граница ја усвојуваат оние азиско - африкански земји кои имаат и многу ниска долна граница, а која се поклопува со долната граница во некои европски земји.

Долната и горната старосна граница на кривично-правното малолетство очигледно зборува за различните можности за решавање на овој проблем во одделни земји. Притоа се јавуваат многубројни и разновидни фактори кои може да влијаат врз законодавното определување на старосната граница:

- социјалната, биолошката, психолошката и педагошката состојба и барањата на младите луѓе на основа на кои се смета дека редовната кривична постапка и мерките на казнување не се ефикасно средство за спречување на делинквенцијата кај младите луѓе;
- причини за правната сигурност и заштита на државата спрема детското престапништво и сфаќањето за ефикасноста на превенцијата на детско престапништво со примена на посебни процедури и мерки спрема децата;
- релативно учество на потешки кривични дела и други форми на антисоцијални однесувања меѓу младите старосни групи;
- хумани фактори во општа смисла кои овозможуваат сторителите на кривични дела под определената старосна возраст да уживаат погодност на примена на посебен третман;
- на висината на горната граница на кривично-правната полнолетност влијае и висината на граѓанско-правната полнолетност;
- финансиските и практичните причини и причините на јавното мислење во поглед на проширувањето на примената на посебни процедури и мерки спрема категориите на младата возраст, и
- историскиот развој и причините на традицијата.

Поради тоа што наведените фактори варираат во одделни земји и што се детерминирани од општествено - економските, политичките и географските влијанија на животот, сосема е разбирливо и нормално и границите на кривично-правната малолетност да бидат различни.⁴⁴

---

⁴⁴За возраста на кривичната одговорност на во сите земји од светот види: Donald Joseph Cipriani (2007): Children's Rights and the Minimum Age of Criminal Responsibility - A Global Perspective, VRIJE UNIVERSITEIT, стр. 282 – 300;

ГЛАВА ЧЕТВРТА: ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ НА ПОЛОЖБАТА НА ДЕТЕТО ВО КРИВИЧНОТО ПРАВО

1. Развој до почетокот на XX век

Политиката на сузбивање на детското престапништво има свој историски развој кој се движи од сосема незначајно разликување во поглед на казнувањето на децата од полнолетните сторители на кривични дела до создавање на посебен кривично-правен статус за оваа старосна категорија, која се разликува од онаа што во кривичното право ја имаат полнолетните сторители.⁴⁵

Во најстарите правни системи на стариот век, уште пред појавата на римското право, може да се најдат само поединечни фундаменти во поглед на постапувањето со децата престапници. Во оваа смисла, раното кинеско право разликува три стадиуми на кривичната малолетност: сторителот под седум години потполно бил ослободен од казнување, сторителот од седум до десет години бил предложен пред царот на помилување додека детето во случајот на извршување на кривично дело за кое не е предвидена смртна казна можело да биде казнет само со парична казна.⁴⁶

Кај Грците ги наоѓаме и првите идеи за пресметливоста. Аристотел на пример, ги смета пресметливи само возрасните лица, додека децата во поглед на пресметливоста ги изедначува со животните поради нивните недоволно развиени психички конституција.

Кривичноправното разликување на децата од останатите старосни категории се сретнува и во најстарите пишани документи на римското право, во Законикот на XII таблица од првата половина на V век пред новата ера. Законик не ја признавал апсолутната неодговорност на детето,⁴⁷ а границата за полнолетство била поврзана со надворешната зрелост и способноста за склучување на брак, што претставувало прашање кое се решавало во секој конкретен случај.⁴⁸ Во последните години од Римската Република почнало да се прави разлика помеѓу одделни категории на деца.⁴⁹ Тоа е позната трипартитна поделба на „*infants*“, „*infantiaeproximi*“ и „*pubertatiproximi*“. Според Јустинијановата кодификација децата до седмата година („*infants*“) апсолутно се кривично неодговорни и не мораат да се казнуваат; децата од седум до десет години („*infantiaeproximi*“) се сметале за кривично неодговорни само исклучително можеле да бидат казнети, што зависело од нивните интелектуални способности.⁵⁰ За деца од 10 - 14 години („*pubertatiproximi*“) важеле спротивни претпоставки, односно дека тие се кривично одговорни. Лицата до 25 години („*puberesminorsvigintiquinqueannis*“) и покрај тоа што биле потполно кривично способни, можело поблаго да се казнат.⁵¹ Постоел единствен систем на санкции со тоа што малите деца биле изземани од примената на казната, освен ако не утврдил судот дека се особено зли.⁵² Сфаќањето за децата како криминалци се потпираше врз владејачката максима: *Malitiasuppletaetatem* („злобата ја надоместува возраста“).

⁴⁵ Види Нанев, Л: (2003): Положбата на дететово кривичната постапка, СППМД, Кавадарци, стр.43;

⁴⁶ O. Nyquist (1960): Juvenile Justice, London, стр. 114;

⁴⁷ O. Nyquist, o. c., стр 115.

⁴⁸ T. Mommsen, (1959): Römische Strafrecht, Graz, стр. 75.

⁴⁹ O. Nyquist, o. c., стр. 115.

⁵⁰ За оваа категорија на малолетници требало за секое поединечно дело да се утврди дали детето можело да го сфати значењето на кривичното дело т.е. „*doliceparax*“.

⁵¹ The Institutes Of Justinian - Translated With Notes By J. Tr Abdy, LL.D. Judge Of County Courts, Late Regius Professor Of Laws In The University Of Cambridge, And Formerly Fellow Of Trinity Hall, Cambridge University Press;

⁵² Камбовски, В. (2006): Казнено право, општ дел, 2-ри Август Штип, стр. 804;

Меѓутоа, и покрај постоењето на точно определени старосни граници на малолетството, во подоцнежниот период на важење и примена на римското право нивното значење слабеело, бидејќи тежнењето кон поблаго казнување на децата често било парализирано со делувањето на максимата „*militiasupletaetatem*“, којашто, пак, во голема мера овозможувала арбитрарност.

Во кривичното право на средновековните држави за децата се применувала максимата „*militiasupletaetatem*,“ при што нивната старосна возраст немала големо практично значење во регулирањето на кривичните одговорност и казнувањето на децата. Кривичноправното полнолетство во средниот век машките деца го стекнувале со физичката способност за носење оружје, и покрај фактот што и во најраните збирки на правата на германските и француските племиња се среќава фиксно определување на кривично-правната полнолетност.⁵³

Обележјето на општото право на средниот век се однесува и на кривичното право за детето. Границите на кривично-правната полнолетност различно се поставуваат во одделни држави и тие во доцниот среден век се мошне ниско поставени (12 и 14 години). Раното француско право во средниот век во најголем дел ја следи усвоената поделба во римското право на три категории, при што за сите тие категории имало и различни кривично-правни последици. Почетокот на кривичната одговорност обично бил определен со седум години.⁵⁴ Римското право влијаело и на средновековното англиско право.

Во таа смисла изедначувањето на децата со полнолетните сторители продолжило и во средновековниот период на, во основа, некодифицирано право во кое според обичајно-правните правила границата на малолетството била фиксирана меѓу 12-тата и 15-тата година од животот, со натамошна примена на правилото *malitiasupletaetatem*. Во средновековните извори биле предвидени сосема ретки исклучоци од таквиот пристап. **Constitutio Criminalis Carolina** (1532 година) забранувал примена на смртна казна кон малолетен крадец на возраст до 14 години.⁵⁵ Сепак, во членот 164 од овој Законик се определува дека виновникот помлад од 14 години не се осудува без посебна причина на смртна казна, туку на една од телесните казни, односно од него да се бара одрекување од одмазда (*Uhrphede*).⁵⁶

Кривичниот закон на Марија Терезија (1768 година) предвидува не само точно определување на горната старосна граница на малолетството со 14 години (под која на детето не може да му се изрече смртна казна), туку и долната граница со седум години (под која не може да се казни, освен казната тепање, ако го сфаќаат делото кое го сториле и ако покажуваат знаци на опасно зло). Ако не постои зло, на детето од 14 до 16 години казната може да му се ублажи.

Посебно е значаен Законот на Леополд Тоскански од 1786 година кој разликува неколку категории малолетници и воведува нов критериум за утврдување на одговорноста на малолетникот. Така, децата до 12 години воопшто не можеле да се казнат, туку спрема нив се применуваат воспитни мерки. Децата од 12 до 14 години можеле да се казнат, и тоа благо, само ако е утврдена разборитост (**discernement**), додека децата од 14 до 18 години благо се казнувале.⁵⁷

Тосканскиот КЗ од 1786 година (работен од страна на **Beccaria**) децата до дванаесет години ги исклучил од сферата на казнувањето и за нив предвидел само воспитни мерки, додека за децата од дванаесет до четиринаесет години го вовел критериумот на разборитост (**discernement**). Под разборитост (**discernement**), како

⁵³Така на пример, според *LexSalicia* и *LexRibuaria* возраста за кривична одговорност ја определуваат со 12, односно 15 години;

⁵⁴ Vidi O. Nyquist, o. c., p. 119.

⁵⁵Живанович. Т. Основи на кривичното право на Кралството Југославија, општ дел, 2 книга, Белград, 1937 година, стр.102;

⁵⁶ B. Skaberne, o. c., str. 214.

⁵⁷ Vidi B. Zlatanovic, o. c., p. 98.

услов за казнена одговорност и за казнување, се подразбира душевна развиеност на детето што овозможува сфаќање на значењето на делото, односно спознавање на злото. Малолетниците над четиринаесет години се казнувале како возрасни, но со поблаги казни. Идејата на *discernement* се зацврстила со францускиот револуционерен КЗ од 1791 година кој границата меѓу малолетството и полнолетството ја поставил на шеснаесет години, без определување долна граница. Виновните малолетници од шеснаесет до осумнаесет години се казнувале како возрасните, со тоа што била исклучена смртната казна и било предвидено ублажување на казните. Пробивот на оваа идеја претставувал прв чекор кон дефинирањето принципиелен став за поблаго казнување на малолетните сторители и ги инспирирал решенијата на францускиот КЗ од 1810 година, баварскиот КЗ од 1813 година, а според нивниот модел и на другите големи кодификации на XIX век.⁵⁸

Германскиот Кривичен закон од 1871 година пропишува кривична одговорност за децата од 12 до 18 години со постоење на „разборитост“. Можело да се казни само детето кое постапило со разборитост, во спротивно спрема него се применуваат воспитни мерки.

Наспроти оваа единствена категорија на децата во германскиот Казнен закон, и италијанскиот Кривичен закон од 1889 година предвидува четири старосни граници со различни правни последици: 9, 14, 18 и 21 годишна возраст.

Според *commonlaw* (од XIII век па наваму) детето до седум години живот „*infants*“ било апсолутно неодговорно за стореното кривично дело со оглед на недостатоците на душевната способност за злосторничка намера. Од седум до 14 години „*pueritia*“ се сметале за интелектуално неспособни деца за извршување на кривично дело поради нивната незрелост, но оваа претпоставка можело да биде побиена со докажување дека детето поседува доволно способности за разликување помеѓу добро и зло. За децата од 14 до 21 година „*pubertas*“ постоела претпоставка дека поседувале криминална способност.

Нордиското право во средниот век содржи некои обележја на германското, а исто така и на римското право. Достигнувањето на физичката полнолетност се поклопувала со претпоставените достигнувања во поглед на општествените и моралните способности за разликување помеѓу доброто и злото. Меѓутоа, кривично-правното малолетство во овој период не значело нужно изземање од примената на сите санкции, било од кривичен или од репараторен карактер.

Во текот на XVIII, а посебно во XIX век, доаѓа до суштинска промена во положбата на децата во кривичното право. Пред сè, се јавува прецизно законско утврдување на старосната возраст кога настапува кривична одговорност, односно утврдување на долната и горната старосна граница на кривичното малолетство. Освен тоа, се јавуваат и првите промени во политиката на сузбивање на детското престапништво. Овие реформи на малолетничкото казнено право, пред сè биле предизвикани од брзите општествени промени во индустриската ера од втората половина на XIX век. Индустијализацијата, големите миграции и урбанизацијата го потиснале поранешниот семеен модел на воспитување и контролата над децата. Наместо домашното образование и воспитување, на сцена стапиле училиштата како форми на масовно образование. Од друга страна развојот на науките, особено медицината, психологијата и психијатријата, отворил нов пристап кон решавањето на социјалните проблеми, вклучувајќи ја во нив и контролата над конфликтните однесувања на децата. Со тоа биле создадени сите претпоставки за формулирање новата доктрина на мерки во интерес на детето, засновани врз моделот на благосостојба и теоријата на *parens patriae*: државата е таа што треба да развие систем на едукативни и други мерки за воспитување, грижа и контрола над децата. Се разбира

---

⁵⁸Камбовски, В.(2006): Казнено право, општ дел, 2-ри Август Штип, стр. 806;

дека таквата концепција не можела, а да не атакува најпрвин врз легалистичкиот пристап кон репресијата и врз ретрибутивниот модел на реакција на детското престапништво, окован со начелото на строга законитост.

Историски погледнато прв законски текст кој третира посебна категорија деца бил донесен во Норвешка, во 1896 година, и со него им се пружала заштита на запуштените деца.⁵⁹ Во САД се појавиле првите посебни судови за малолетници и тоа првиот суд е основан во Чикаго во 1899, а веќе во 1910 година судови за деца постоеле во триесет и пет американски држави. Прво поцелосно малолетничко законодавство е изготвено во Канада во 1908.

Судовите надлежни за децата, чијашто горна возраст е различно определена меѓу шеснаесет и дваесет и една година, се надлежни за казнените дела, состојбите на запуштеност и сите нивни девијантни однесувања, како што се: пушење на јавно место, неморално однесување, учество во нелегални активности и сл. Се работи за концепција за детското престапништво што недоволно ги диференцира асоцијалните однесувања на децата од оние однесувања со кои се повредуваат кривично-правните норми. Притоа, долната граница на ваквата интервенција според **commonlaw** е фиксирана на седум години.

Во Англискиот закон за малолетници од 1963 година тој минимум е подигнат на десет години. Децата од таа возраст до четиринаесет години во повеќето држави може да одговараат ако е исполнети условот на разборитост, додека децата над четиринаесет години се казнено одговорни, но за нив постои посебен систем на санкции.⁶⁰ Основни карактеристики на англосаксонскиот модел на малолетничко казнено право се следниве: определување широк поим на детско престапништво, развивањето систем на мерки надвор од традиционалниот казнено-правен систем и постоење посебни судови за децата.

Овој сосема краток и сумарен приказ на историските уважувања за развојот на детето во кривичните законодавства до XX век покажува некои карактеристични црти во настанувањето на категоријата деца како посебна категорија сторители на кривични дела.⁶¹ Историјата на постапување со сторителите на кривични дела одбележана е со релативно раното земање на староста на делинквентите и постепениот развој на разликување во кривично-правната положба на детето и возрасните сторители, во основа раководена од различни интерпретации на прашања за кривичната одговорност на детето.

Елементите кои служат за одвојување на категоријата на деца од возрасните сторители на кривични дела и нивното меѓусебно разликување се: старосната граница на малолетството, начинот на третирање на кривичната одговорност на децата престапници и санкции кои се применуваат спрема нив.

Издвојување на детето во посебна категорија сторител на кривични дела се одвивало постепено и невоедначено, така што целиот процес го одбележуваат следниве карактеристики:

- римското право го направило првото обликување на легалната категорија на децата, при што е посебно значајно утврдувањето на долната граница на малолетство под која постои апсолутна неказливост на сторителите;
- горната граница на малолетството и покрај со законот определен календарски период, поради специфичниот начин на утврдување на пресметливоста, не е посебно важна;

⁵⁹ Наведено кај Josine Junger - Tas, Improving Juvenile Justice - Working towards a more effective and more humane system, www.esc-eurocrim.org/files/improving_juvenile_justice_chapter_1.doc.

⁶⁰ Камбовски, В. (2006): Казнено право, општ дел, 2-ри Август Штип, стр. 804-812;

⁶¹ Ante Caric, Problemi maloletnickog sudstva, Savez društava defektologa Jugoslavije, Split, 1971 godina.

- усвојувањето на начелото на римското право “*malitiasuppletaetatem*” (злобата ја надоместува возраста)⁶² и понекаде неопределувањето на долната граница на малолетството, во средновековното кривично право дошло до застој во формирањето на посебна категорија на малолетници;
- со усвојувањето на разборитоста и определувањето на прецизните законски граници на кривично-правното малолетство доаѓа до конечно формирање на категоријата на децата која квалитативно се разликува од категоријата на возрасни сторители на кривични дела;
- со помош на разумноста децата се изземаат од примена на редовните кривични санкции, а ако им се изречат казни, тогаш тие најчесто се редуцирани или во квантитативна или во квалитативна смисла, а во исто време се јавуваат специфични санкции со кои се тежнее кон превоспитување и поправање на децата.

2. Казнено право спрема деца во XX век

Посебен систем на малолетничката правда на европско тло постои од почетокот на XX век.⁶³

Во континенталното казнено право, процесот на диференцијација на децата како престапници од казнено-правниот режим на возрасните во XX век е финализиран со воведување посебен систем на воспитни мерки, инспирирани со идејата за помош, воспитување и поправање.

Првата реформа во оваа смисла е изведена во Холандија во 1901 година: отстранета е долната граница на малолетството, додека горната граница е зголемена на осумнаесет години, отстранет е критериумот на разумност и исклучени се казните пропишани за полнолетни сторители, освен паричната казна и казнувањето на деца од шеснаесет до осумнаесет години за тешки дела со ублажена казна што не смее да пречекори десет години затвор. Шведскиот Закон за малолетници од 1902 година го најави на европска почва почетокот на тенденцијата за комплетно регулирање на малолетничкото казнено право во посебни закони за малолетници. Во белгискиот Закон за заштита на децата од 1912 година како горна граница на малолетството е определена шестнаесетгодишната возраст, предвидени се воспитни мерки на чување, воспитување и заштита, напуштен е критериумот на разумност и востановени се посебни судови за малолетници. До основање на вакви судови следува потоа во повеќе европски држави (Данска 1915, Потугалија 1911 и Унгарија 1913 година). Во Англија со Законот за децата од 1908 година се воведени судови за малолетници, а со Законот за превенција на криминалот од истата година за делинквенти од шеснаесет до дваесет и една година наместо редовна казна е предвидена мерката упатување во воспитни установи (**borstaldetention**). Последица на ваквиот развој на малолетничкото казнено право е губењето на важноста на критериумот на разумност, како услов за одговорност на детето, зашто основно станува прашањето дали тоа треба да се превоспитува, дали е во криза во која треба да му се помогне, а не дали и во кој степен го сфаќа социјалното значење на тоа што го сторил.

⁶²За ова начело види повеќе во: Камбовски, В.(2006): Казнено право – општ дел, 2-ри Август, Штип, стр.804;

⁶³ Во Велика Британија постои од 1908, во Португалија од 1911, во Франција, Белгија и Унгарија од 1912, во Шпанија од 1918, Холандија 1921, Германија во 1922, Австрија во 1923, Италија во 1934, Швајцарија во 1942. Наведено според Juvenile Justice, Innocenti digest 3, UNICEF, стр. 10 и Ineke Priun, The scope of juvenile justice systems in Europe, in Juvenile justice systems in Europe, Current situation and reform development, (F.Dünkel/J.Grzywa/P.Horsfield/I.Pruin, eds.), Forum Verlag Godesberg, Vol. 4, стр. 1515.

Развитокот на современото казненото право спрема деца во поширокиот контекст на казнено-правната реформа е јасно насочен кон негово етаблирање како посебен систем. Таквата тенденција доаѓа до израз во повеќето европски законодавства, во рамките на кривичните закони или низ посебните закони за малолетници. Во германското законодавство првиот Закон за судови за малолетници е донесен во 1923 година под влијание на американското законодавство и практика, во 1953 година е донесен нов Закон за судови за малолетници, а со неговите измени од 1990 година е проширена примената на медијацијата и на санкциите во заедницата, условната осуда, пробацијата и рестриктивниот притвор. Во Австрија третманот на децата со Закон за судови за малолетници од 1988 година е изземен од општиот казнено-правен режим, при што како малолетници се третираат сторителите од четиринаесет до деветнаесет години, издвоена е категоријата на деца во „ризик“ до четиринаесетгодишна возраст, за кои судијата за малолетници може да изрече мерки во семејството, прифатено е „скршувањето“ на постапката во постапка на помирување со оштетениот и со изрекување алтернативни мерки (парична казна, општокорисна работа), во сите случаи, итн. Во Франција малолетничкото казнено право е содржано во посебна Ордонанса од 1945 година (изменета неколку пати до денеска); новиот Кривичен закон од 1992 година содржи само една одредба (чл.122-8), според која кон малолетни сторители се преземаат мерки на заштита, помош, надзор и едукација, предвидени со посебен закон, со кого се определуваат условите под кои на малолетник кој наполнил тринаесет години може да му бидат изречени и казни.

Границите на малолетството се, по правило, утврдени на осумнаесетгодишна возраст, како горна граница, и на четиринаесетгодишна возраст, како долна граница, под која детето се третира како дете, чие дело не може да биде во опфатот на казненото право. Но, притоа постои вистинско шаренило во однос на општиот концепт на одговорноста и предвидените санкции. Последниве години во повеќе законодавства се пробива концепцијата на посебно законодавство за малолетници (хрватскиот Закон за судовите за млади од 1997 година, српскиот Закон за малолетници од 2005 година итн.).

3. Современ развиток на казненото право спрема деца

Современите текови во постапувањето со децата се раководат од определбите содржани во меѓународните инструменти за правда за децата според кои таа треба да се сфати и креира како формална компонента на поширокиот приод во справувањето со криминалитетот.

Одговорноста, обештетувањето и ресторативната правда ги заменува декриминализацијата, депенализацијата и депривацијата.

Во современите текови се појавија повеќе нови правци и нови сфаќања за правдата и приодот кон престапниците. Детството го следат недоволен психички и емотивен развиток, отсуството на подолготрајно животно искуство водат кон недоволна способност за самоконтрола, односно управување со сопствените емоции, дразби, желби, потреби, можности и фрустрации.

Ставот кон децата во секое современо општество, па дури и тогаш кога ќе преземат дејствие кое ги содржи елементите на некое кривично дело, најсилно е изразен преку КПД на ООН, чиешто основни постулати се:

- должност на општеството е да се обезбеди услови за нормален развој и просперитет на секое дете кое може да се развива и формира како творечка личност и да чини сè во интерес на детето и неговото правилно формирање и развој;

- заштита, грижа, помош и контрола на детето кое манифестира негативно, асоцијално, девијантно, делинквентно поведение.⁶⁴

Во духот на тврдењето на Франц фон Лист дека добрата социјална политика е најдобра криминална политика,⁶⁵ актуелно е согледувањето дека од голема важност за социјалниот мир е да се промовира криминална политика која е насочена кон превенција на антисоцијалното и криминалното поведение, развивањето алтернативни санкции и мерки, водење сметка за потребите на жртвите и нивна поддршка, реинтеграција на сторителите, посебни методи за постапување со децата престапници, како и ресторативната улога на судовите и затворите.⁶⁶

Новиот пристап во справување со детското престапништво го карактеризираат настојувања да се подигне свеста и поттикне примената на алтернативните мерки и ресторативните мерки и постапки водејќи сметка за социјалното чинење на кривичните дела и ефектите што се очекуваат од криминалната контрола - жртвите поефикасно да ги остварат своите интереси, сторителите полесно да се реинтегрираат и да се зајакне довербата на јавноста во казнено-правниот систем.⁶⁷

Најдобриот интерес на детето како едно од стожерните начела на кои се заснова КПД е водечката идеја во креирање систем на постапување со децата што во фокусот го има третманот наместо казнувањето и пристап кој нема да има пунитивни елементи и последици, туку ќе нуди помош, грижа, правилен раст, развој и социјализација на младата личност.

Процедуралните права на детето и инсистирање на принципот на сразмерност во санкционирањето доведе до постапување спрема децата каде што примарна заложба е како децата да се заштитат од „нивните спасители“.⁶⁸ Ваквата забелешка произлегла од согледувањето дека честопати кон децата престрого се постапувало, се третирале како криминалци во мало, а со цел да бидат превоспитани им се изрекувале престроги кривични санкции кои не биле соодветни ниту на возраста, а уште помалку на зрелоста на детето. Оттука, прифаќањето на диверзион и ресторативни модели на постапување со детето се оценува како најсоодветно.⁶⁹

КПД преку определбата дека „детето е човек, личност со достоинство и интегритет“ и дека во секое постапување со него треба да се почитува неговата личност и да се следат потребите на неговите развојни фази, придонесе во создавањето и креирањето на ЗПД, да бидат оживотворени Пекиншките правила за постапување со децата,⁷⁰ Токиските правила за вонзатворски мерки⁷¹ и Ријадските правила за превенција на детско престапништво.⁷²

Казнениот систем спрема деца е формална компонента од поширокиот концепт кој, освен активна улога на заедницата и нејзина инволвираност (**community-based strategy**) во превенирање на детското престапништво, ги опфаќа и органите и

⁶⁴Бужаровска, Г., Пајовиќ – Мишевска, С. (2010): Мерките на помош и заштита според Законот за малолетничката правда, Зборник за малолетничка правда, Факултет за безбедност Скопје;

⁶⁵ Franz von Liszt, 2 Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge, 1905, стр. 246.

⁶⁶ Заклучоци утврдени од европските министри за правда на Министерската конференција во Хелсинки во 2005 година, 26th Conference of European Ministers of Justice, Helsinki (7-8.04.2005), www.coe.int.

⁶⁷ Resolution No.2 on the Social Mission of the Criminal Justice System - Restorative Justice, MJU-26 (2005) Concl., www.coe.int.

⁶⁸ На што особено укажува С.А.Хартјен, Youth, crime and justice: a global inquiry. New Brunswick, New Jersey, London. Rutgers University Press, 2008, стр. 91.

⁶⁹Бужаровска - Лажетиќ, Г. (2013): Авторизирани предавања по малолетничко казнено право, УКИМ, стр.1-31;

⁷⁰ The UN Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice, 1985 (Beijing Rules).

⁷¹ The UN Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures, (Tokyo Rules).General Assembly resolution 45/110 of 14 December 1990.

⁷² The UN Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency, 1990 (Riyadh Guidelines);

телата како полицијата, обвинителството, судството, пробациските служби и казнените институции.

Современиот развиток на казненото право спрема деца е во знакот на три основни контрадикции. Првата е наследена и се состои во судирот на концепцијата за децата престапници како криминалци во мало или како посебна категорија. Излезот, најчесто се гледа во средно решение (**mediavia**) кое укажува на сознанието дека меѓу нив и полнолетните престапници постои суштествена разлика: тие, имено, го извршуваат делото во една развојна фаза на личноста во кое не може да ги сфатат сите причини и последици на своето однесување и не може до крај да се однесуваат според општествените барања, формулирани според просечните стандарди за возрасен, свесен и одговорен човек.

Оттука, на детето не треба да му се изрекуваат истите санкции како на возрасен сторител. Втората контрадикција ја создава внатрешната контрадикција во системот на казненото право спрема деца, распнато меѓу идејата за воспитување и поправање и идејата за ретрибуција и казнување. И двете тенденции се присутни во современите законодавства. Првата е изразена низ јакнењето на позицијата на воспитните мерки и свртувањето кон алтернативните мерки. Наспроти ваквата ориентација, во последно време во некои законодавства (како што наведовме, пред сè американското) е присутно свртувањето кон репресивните мерки и почесто посегание по казната лишување од слобода. Третата контрадикција се состои во судирот на моделот на благосостојба (теоријата на **parenpatriae**), кој влијае врз екстензивна интервенција во сферата на детската делинквенција, и идејата за заштита на правата на детето како престапник. Казненото право спрема деца се наоѓа на крстопат: да продолжи да се развива како воспитно право, што за свој објект ја има грижата за воспитувањето и за развојот на детето, или да се развива во правец на почитување на неговите основни слободи и права, со сите гаранции во казнената постапка, но истовремено и со инсистирање на неговата одговорност.

Клучно е прашањето за внатрешното усогласување или двојниот колосек на казненото право спрема деца и правната основа на помошта на децата. За оптимален модел што ги помирува двата спротивставени пристапи денес се смета моделот на четири Д (**diversion, de-judicialisation, de-institutionalisation, dueprocess**: одбегнување на казнената постапка, дејуридизација, деинституционализација, процесни гаранции за правична постапка).⁷³

Во потрагата по баланс меѓу концептот на благосостојба и концептот за правда и за правичност, казненото право спрема деца во последнава декада е под силно влијание на меѓународните норми и стандарди за „специјалните права“ на децата. Независно од големиот број иновации во системот на санкции, постои висок степен на согласност околу оцената дека тоа останува запоставено прашање на казненопоправната форма и дека дискрепанцијата со универзалниот корпус на таквите права е зголемена.

Основна насока на современиот казнен систем спрема деца е идентификација и надминување на криминогените фактори, при што несомнено е дека позитивните резултати во поголема мера се надоврзуваат на приоди кои овозможуваат да се одбегне инволвирање на децата во формалниот казнен систем и наметнување пунитивни санкции. Токму во оваа смисла приоритет имаат ресторативните и неформалните приоди, постапувања и реакции.

Правдата спрема децата во контекст на ресторативното постапување се среќава во документи на ООН. Владите на Канада и Италија во 2000 година поднеле резолуција со која предложиле ООН да развијат меѓународни упатства кои ќе им помогнат на државите да прифатат програми за ресторативна правда. Како резултат од тоа

⁷³Камбовски, В.(2006): Казнено право, општ дел, 2-ри Август Штип, стр. 807;

произлегла Декларацијата за основните принципи за ресторативната правда (позната како **UNBasicPrinciples**), која Економскиот и социјален совет ја прифатил во јули 2002. Таа содржи неколку дефиниции со цел за полесно разбирање на нејзините карактеристики.

Несомнен интерес за ресторативната правда бил изразен и на XI конгрес⁷⁴ на ООН одржан во 2005 година во Банкок, Тајланд. За првпат ресторативната правда е дел од темите на кои е посветен Конгресот според официјалната агенда во рамките на која основен акцент бил ставен врз организираниот криминалитет и тероризмот. На конгресот е донесена Декларација⁷⁵ за активности насочени против организираниот криминал, тероризмот, трговијата со луѓе, перењето пари, корупцијата, компјутерскиот криминал и ресторативната правда. Притоа државите се согласиле да се продолжи со промовирање на интересите на жртвите и натаму да се развива ресторативната правда вклучувајќи ги алтернативите за обвинувањето и правдата за детето.

Новите приоди во казнената правда препознаваат неколку модалитети на правдата и тоа:

- правдата како рамнотежа (**justiceasbalance**) – правец кој укажува на важноста од моралните ефекти што произлегуваат од стореното кривично дело, но и социјалната улога на казнената правда, односно правда што ќе придонесе за социјален мир и напредок;
- општествена правда (**communitarianjustice**) – која тежнее кон воспоставување правда без право (**justicewithoutlaw**), ја афирмира социјалната контрола на членовите на заедницата, инсистира на едноставност, интимност, еднаквост и сигурност;
- соседска правда (**neighborhoodjustice**) – која има за цел да создаде чувство на срам, потреба за извинување, напори за обештетување, почитување на обичаите и менталитетот на средината во која се случил настанот, а сето ова со основна цел за повторно воспоставување добри меѓусоседски односи.

Сé понагласени се и заложбите за прифаќање диверзионни модели на постапување за полесни кривични дела и со одбегнување на класичната формална казнена постапка спрема децата.

Диверзионото постапување ги има следниве карактеристики:

- насочено е кон откривање на причините кои довеле до недозволеното однесување, а не потрага по мотивите за стореното дело,
- основно настојување е во текот на постапувањето детето да сфати што сторило и какви последици тоа негово дејание предизвикале, а не утврдување на вина заради одмерување на казна,
- специјална превенција и нагласена индивидуализација се карактеристични за целиот тек на постапувањето, а не само за нејзиниот краен исход,
- реакцијата е насочена кон воспитување, превоспитување и подобра социјализација, а не санкционирање заради прекршување на определена законска норма,

---

⁷⁴ Restorative process - ресторативниот процес вклучува активности на полицијата, обвинителството, судовите, пробациските службеници, во затворите, како и од во текот на условното отпуштање, Daniel W. Van Ness, An Overview of restorative justice around the world, Enhancing criminal justice reform including restorative justice, Synergies and Responses: Strategic Alliances in Crime Prevention and Criminal Justice, Workshop no. 2, Bangkok, Thailand, April 18-25, 2005.

⁷⁵ Bangkok Declaration calling for action against Organized crime, Terrorism, Human Trafficking, Money-Laundering, Corruption, Cybercrime, Restorative Justice, 11th UN Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Thailand, 18-25 April 2005, www.un.org/events/11thcongress/docs/bkkcp25e.pdf.

- реакцијата создава обврски и за семејството, а не само на детето.

Во теоријата се среќаваат шест претпоставки⁷⁶ кои може да се сфатат како основа за диверзионо постапување:

- одбегнување на непотребна стигматизација која нужно следи по изрекување формална казнена санкција
- едукативно диверзионо постапување со акцент на едукација наместо санкционирање,
- пропорционалност како ограничување на државната интервенција и одбегнување на несоодветни санкции
- т.н. „економичност“ на диверзионото постапување која се состои во редуцирање на случаите за кои ќе постапува судот,
- криминолошката основа на диверзионото постапување е инцидентна и незначителна природа на повеќето кривични дела сторени од страна на децата,
- зголемени очекувања за идно законито однесување.

Тенденциите во кривично правен систем спрема деца водат кон експанзија на процедурални гаранции од една страна и ограничување, односно намалување на интензитетот на интервенциите.⁷⁶

Советот на Европа препорачува⁷⁷ користење диверзиони постапувања со децата со цел да се одбегне нивно инволвирање во казнено правниот систем. Се препорачува проширување на овластувањата на обвинителството во правец на прекин на постапката или откажување од гонење, обезбедување согласност од детето, а примената на мерката подразбира активна соработка со семејството на детето.

Промовирањето алтернативни форми на казнување, диверзиони модели и вклучување на локалната заедница придонесува за зајакнување на напорите да се дефинираат стандарди за санкциите и мерките што ќе може да се применуваат кон децата сторители на кривични дела. Во таа смисла Советот за педолошка соработка (PC-CP)⁷⁸ во рамките на Европскиот комитет за казнени проблеми на Советот на Европа (CDPC) доби дополнителен мандат за подготвување нацрт Европски правила за малолетни сторители лишени од слобода или подложени на алтернативни санкции и мерки применувани во заедницата. Притоа се имаат предвид не само препораките што се донесени во Советот на Европа, туку и меѓународните стандарди на ООН и извештаите на Комитетот за превенција од тортура.

4. Компаративни трендови во правда за децата

Воочливо е дека во поголем број држави постојат успешни реформи на полето на справување со детското престапништво, при што предност имаат мерките со воспитен карактер и акцентот е ставен врз специјалната превенција. Се забележува динамичен прогрес во системите на правда за децата во многу европски држави, поранешните советски држави и поранешните југословенски држави. Не само што правдата за децата доби свој идентитет во казнената правда, туку се зајакнаа и процедуралните гаранции и интервенции кои водат сметка за потребите на децата.⁷⁹

⁷⁶ Frieder Dünkel, *Diversion: A Meaningful and Successful Alternative to Punishment in European Juvenile Justice Systems, Reforming Juvenile Justice*, (eds. Junger-Tas/ Dünkel), Springer, 2008, стр. 149.

⁷⁷ Recommendation No. R (87) 20 on social reaction to juvenile delinquency, 17.09.1987.

⁷⁸ CM (2005) 163, PC-CP (2006) 01, Strasbourg, 17.01.2006.

⁷⁹ Dünkel, F./Grzywa, J./Pruin, I./Šelih, A., *Juvenile justice in Europe – legal aspects, policy trends and perspectives in the light of human rights standards*, in *Juvenile justice systems in Europe, Current situation and reform development*, (F.Dünkel/J.Grzywa/P.Horsfield/I.Pruin, eds.), Forum Verlag Godesberg, Vol. 4, стр. 1815-1816.

Евидентна е експанзија на неформалните санкции како ефикасно средство не само за намалување и ограничување на оптовареноста на судиите за деца, туку и во однос на специјалната превенција. Диверзионите начини на постапување постојат во повеќе европски држави,⁸⁰ од кои би ги издвоиле следниве:

- во Германија⁸¹ неформалните диверзионите санкции се изрекуваат во близу 70% од малолетничките случаи од кои 50% се диверзионите мерки од обвинителството без посебни обврски, потоа се диверзионите мерки од обвинителството со обврски, па диверзионите мерки од судот и неформалните санкции. Иако во Германија постои разноликост помеѓу различните држави, генерално стапката на диверзионо постапување во 2006 година изнесувала 69%.⁸² Притоа, стапката на повторништво изнесува 27%. Измените во областа на правда за децата во Германија потекнале од практиката, процес наречен “*reformthroughpractice*”⁸³ кој подразбира иновативен однос кој во постапувањето го внеле социјалните работници, обвинителите и судиите за деца како најинволвирани во можностите и предностите на ресторативноста;
- во Англија и Велс постои полициско диверзионо постапување и полицијата издава предупредувања наместо пријавување на делото до обвинителството што би значело отпочнување формална судска постапка;
- реформата во Австрија од 1988 вовеле форми на диверзионо постапување со или без интервенции при што се користи негонење како резултат на целесообразност или медијација сторител-жртва. Диверзионото постапување опфаќа 69% од сите одлуки што ги донеле обвинителите, односно судовите, а 10,5% отпаѓа на медијацијата;
- во Белгија во реформата од 2007 година се прифатила мноштво заштитни мерки со едукативен карактер и ресторативни мерки, медијација и семејна групна конференција. Медијацијата доживува најголема примена, од сите случаи 85% на медијацијата страните ги упатил обвинителот, а судот само во 15% од случаите се одлучил за упатување на медијација. И во Белгија процентот на диверзионите постапувања и крајни ефекти е висок и опфаќа близу 70% од сите случаи спрема децата;
- во Грција со измените на ЗКП од 2003 година се овозможило диверзионо постапување на јавниот обвинител со наметнување воспитни мерки насочени кон обештетување или репарација по чиешто исполнување се запира постапувањето;
- Чешката република од 2003 година го приширила законодавството во правец на можностите за негонење поради диверзионо постапување и одлучување од страна на јавниот обвинител;⁸⁴

Во Англија и Велс познати се формите на т.н. **YOT (youthoffendingteam)** и т.н. **YOP (youthoffenderpanel)**. Првото тело е пошироко и како форма на дискусиона група ги опфаќа сторителот и членовите на неговот најблиско семејство, жртвата и неговите најблиски, претставници од училиштата каде учат како и од месната заедница (непосредна локална заедница). Средбите се одвиваат во средината каде живеат

⁸⁰ Како што е случајот со т.н. детско испитување во Шкотска, Juvenile Justice, Innocenti digest 3, UNICEF, стр. 11.

⁸¹ Frieder Dünkel, Diversion, стр. 156-159. Frieder Dünkel/Ineke Pruin, Community Sanctions and the Sanctioning Practice in Juvenile Justice Systems in Europe, Reforming Juvenile Justice, (eds. Junger-Tas/ Dünkel), Springer, 2008, стр. 183-204.

⁸² Frieder Dünkel, Juvenile Justice in Germany: Between Welfare and Justice, Greifswald, 8.03.2004

⁸³ Frieder Dünkel, Diversion, стр. 154.

⁸⁴ Бужаровска, Г., Пајовиќ – Мишевска, С. (2010): Мерките на помош и заштита според Законот за малолетничката правда, Зборник за малолетничка правда, Факултет за безбедност Скопје;

децата. За разлика од него, второто тело брои три члена од кои едниот е сторителот и има за цел да изнајде најсоодветно решение да се надмине настанатата ситуација по конкретниот настан: извинување, обештетување, дополнителни обврски кон сторителот. Со упатувачките наредби, во фазата пред донесување одлука од судот (а откако се дефинирале фактите сврзани за кривичното дело и личноста на детето), се наметнуваат посебни обврски за него и доколку тој ги почитува и оствари не се носи судска пресуда и воопшто не се создава криминално досие на детето. Времетраењето на наметнатите обврски може да се движи во интервал меѓу 3 и 12 месеци, а тие може да се состојат во обврска за обештетување (**reparationorder**), вршење општокорисна работа или извесни дејствија заради компензација за нанесената штета (**compensationorders**), наредби за вршење надзор врз однесувањето на детето (**supervisionorders**) како и медијациски активности. Со упатувачката наредба мора да биде согласен оштетениот и е вклучен во активностите на УОТ кој формира троцлен УОР во кој задолжително е присутено детето и има за цел да го амортизира гневот кај оштетениот, агресивноста кај детето и да се постигне заедничко прифатливо решение, односно спогодба (содржина на упатувачката наредба). УОТ го мониторира придружувањето кон обврските и однесувањето на детето во тој контекст.

Методите на работа подразбираат вклученост на најзасегнатите - инволвираност, **party - oriented**, активен однос во надминување на проблемот - партиципативност, дијалог во заедницата кој е на половина пат меѓу семејството (кое не е кадарно да пружи воспитание согласно нормите) и правосудните институции (чиешто постапување е законски пропишано и поведувањето на постапката има соодветни импликации), корелација и надополнување на три фактори: одговорност, вклученост и превенција.

Приодот кон децата подразбира, во основата, три модели: алтернативи за гонењето, медијација со репарација - како судски епилог и наметнување обврски пред пресудување - т.н. упатувачки наредби (**referralorders**).

Постапувањето кон децата роди низа форми на алтернативи за гонењето - како да се одбегне сложениот механизам на правосудно постапување, а да се дојде до заедничко прифатливо решение кое значи надминување на натамошни проблеми и детектирање на причините кои довеле до настанот. Алтернативите за гонењето се резултат на сè поприсутното начело на минимална интервенција⁸⁵ кое подразбира казнена постапка и реакција само ако тоа се оцени како неизбежно, интервенциите кон децата треба да бидат соодветни и ненаметливи⁸⁶ се додека тоа однесувањето го дозволува. Некои држави познаваат полициско диверзионо постапување - кога полицијата е овластена да наметнува извесни обврски со цел да не покрене кривична пријава.

Пружањето “втора шанса” е факт кој треба детето да го сфати за да го прифати. Од една страна, имајќи го предвид степенот на психофизички развој на детето, мора да се согласиме дека е лошо да отсутствува реакција, но од друга страна е важно како детето да го вратиме кон правиот пат со наметнување дополнителни обврски, секако кога самиот настан тоа го дозволува (тежина на делото, последиците од него, однесувањето на детето).

Промената во пристапот и реакцијата кога во настанот е инволвирано детето е резултат од меѓународните инструменти кои инсистираат на имплементирање методи за социјална интеграција на младите луѓе, организирање посебни специјализирани програми и помош за младите лица во училиштата со цел за нивна подобра интеграција и социјализација.⁸⁷

⁸⁵ Frieder Dunkel, *Juvenile Justice in Germany*, стр. 4.

⁸⁶ Frieder Dunkel, *Juvenile Justice in Germany*, стр. 5.

⁸⁷ Recommendation No. R (87) 20 on social reaction to juvenile delinquency, 17.09.1987.

Компаративните решенија покажуваат дека е сè поголем бројот на државите кои прифаќаат модел на постапување со децата кој подразбира одбегнување на класичната кривична постапка и санкционирање за сметка на проширени можности на социјалните, пробациските и образовните служби и начелото за обезбедување најдобар интерес на детето е раководно начело и во казнениот систем и во системот кој се заснова на благосостојбата на детето како приоритетна цел.⁸⁸

Доколку се вкрстат законодавниот приод и санкционата практика, може да се направи следнава поделба на малолетничките модели што постојат во Европа, со укажување дека нема држава со чист модел, туку најчесто моделите се комбинирани во зависност од околностите на случајот и својствата на детето. Настојувајќи, сепак, да се направи поделба на моделите на постапување со децата внимание заслужува следнава поделба:⁸⁹

- модел на благосостојба (**welfaremodel**) постои во Белгија, Германија, Франција, Бугарија, Полска и скандинавските држави каде што примарна цел на системот е да му се пружи помош на сторителот и да се оствари негово поправање и правилен развој преку воспитни мерки и интервенции. Во овој модел на постапување не се опфатени само криминалните однесувања, туку и девијантните, односно однесувања кои значат ризик од идно криминално однесување;
- модел на правичност (**justicemodel**) каде што основна цел е одбегнување да се изречат подолготрајни интервенции со изговор дека се тие во најдобар интерес на детето. Оттука, овој модел инсистира на процедурална правичност која опфаќа права и гаранции што мора да ги ужива детето, санкциите мора да имаат определена содржина и сразмерна природа, а правниците играат главна улога во постапувањето и утврдувањето на реакцијата. Во оваа група спаѓаат Германија и скандинавските држави;
- модел на партиципативност (**participatorymodel**) кој подразбира неормален пристап и фаворизира минимална интервенција. Во овој модел не постапуваат правници, туку образовни и социјални органи кои се надвор од правосудниот систем. На европско тло добар пример за ваков приод претставуваат Children'sHearingSystem што постои во Шкотска, а во светски рамки постои и успешно се применува во Јапонија;
- модифициран модел на правичност (**modifiedjusticemodel**) постои во Холандија и во Германија, а надвор од Европа е застапен во Канада. Во рамките на овој модел благосостојбата се остварува на тој начин што одговорноста и заштитата на општеството влијае врз легислативниот приод и води кон ублажување на одговорноста и нагласување на посебните потреби на детето;
- модел на контрола на криминалитетот (**crimecontrolmodel**) е многу сличен со казнениот приод спрема полнолетните сторители, се нагласува улогата на казнениот прогон, активноста на обвинителството и пунитивноста во санкционирањето. Овој модел постои во САД, а од европските држави се среќава во Унгарија;
- корпоративен модел (**corporatistmodel**) подразбира интеринституционална соработка на полето на правда за децата. Најдобар пример за овој приод се Англија и Велс каде што постојат т.н. **Youthoffendingteams** како форма на дискусии групи составени од социјални работници и службеници од

---

⁸⁸Бужаровска - Лажетиќ, Г. (2013): Авторизирани предавања по малолетничко казнено право, УКИМ, стр.1-31;

⁸⁹ Winterdyk, J.A., Juvenile justice systems: International perspectives, 2nd ed., Toronto, Canadian Scholars' Press, 2002.

пробациски, полициски и образовни органи коишто заеднички постапуваат со цел да пронајдат и пружат најсоодветни одговори на детското престапништво имајќи ги предвид околностите на случајот, но и опасноста од идно повторништво. Во разговорите учествуваат сторителот и членовите на неговиот најблиско семејство, жртвата и неговите најблиски, претставници од училишни установи и од непосредната локална заедница. Т.н. **Youthoffendingteam** формира трочлени т.н. **Youthoffenderpanel** чијшто член е сторителот и има за цел да пронајде најсоодветно решение за да се надмине настанатата ситуација по конкретниот настан: извинување, обештетување, дополнителни обврски кон сторителот и сл. т.н. **Youthoffendingteam** го мониторира придржувањето кон обврските и однесувањето на детето во тој контекст.

Потврда на согледувањето дека е тешко, па честопати и неблагодарно да се прават поделби, е и следниов обид во кој авторите поаѓаат од разликите што ги имаат системите кои фаворизираат интевенционистички модел наместо класично казнување на децата и утврдиле постоење на три модели:⁹⁰

- моделот на минимална интервенција (**minimuminterventionmodel**) има за цел спречување на стигматизација со промовирање диверзионо постапување и одбегнување на класичната кривична постапка. Појдовна основа на овој модел е дека строгото и интензивно казнување на децата има контрапродуктивен ефект врз детето и неговиот подобар развиток и правилна социјализација. Овој модел се среќава во Австрија, Германија, Шкотска;
- модел на ресторативна правда (**restorativejusticemodel**) каде што приоритет имаат вонсудските начини за разрешување на конфликтите. Реинтеграцијата и правилната социјализација на детето сторител се остварува преку мерки и постапки во кои се вклучуваат сторителот, жртвата и заедницата: медијација, семејна групна конференција и други форми. Најзастапена мерка е медијацијата која постои во поголем број европски држави;
- нео-корективен модел (**neo-correctionalistmodel**) каде што се укажува на потребата сторителот да стане свесен за она што го сторил, но покрај сторителот се вклучуваат и неговите родители кои, во определени случаи, може да бидат предмет на интервенции и мерки. Во Англија и Велс овие интервенции се нарекуваат „наредби за родителите (**parentingorders**)”.

Реформските процеси водат кон комбинација на различни модели и отсуство на чист модел на постапување со децата.⁹¹

Во последната декада се забележува засилување на моделот на правдата за децата, воспоставување односно проширување на процедуралните гаранции со сè поголемо инсистирање на начелото на сразмерност, од една страна, но и фаворизирање на моделот на минимална интервенција кај децата и ресторативните елементи во постапувањето и реакцијата.⁹²

Моделот на минимална интервенција води кон фаворизирање на неформалното постапување кое има две компоненти: диверзиони модели во постапувањето што значат одбегнување на класичната казнена постапка и проширување на алтернативните

⁹⁰ Cavadino, M./Dignan, J, The penal system, 4th edition, London, Sage, 2007.

⁹¹ Бужаровска, Г., Пајовиќ – Мишевска, С. (2010): Мерките на помош и заштита според Законот за малолетничката правда, Зборник за малолетничка правда, Факултет за безбедност Скопје;

⁹² Dünkel, F./Grzywa, J./Pruin, I./Šelih, A., Juvenile justice in Europe – legal aspects, policy trends and perspectives in the light of human rights standards, in Juvenile justice systems in Europe, Current situation and reform development, (F.Dünkel/J.Grzywa/P.Horsfield/I.Pruin, eds.), Forum Verlag Godesberg, Vol. 4, стр. 1819.

мерки и санкции (***community sanctions and measures***) кои би можело да им се определат на децата.

ГЛАВА ПЕТТА: МЕЃУНАРОДНИ ИНСТРУМЕНТИ РЕЛЕВАНТНИ ЗА ПРИОДОТ ПРИ САНКЦИОНИРАЊЕ НА ДЕЦАТА

1. Меѓународни инструменти на ООН и СЕ релевантни за санкциите кои можат да се изречат спрема деца

Системот на санкции спрема децата што ги предвидуваат одделни држави се резултат од влијанието на меѓународните инструменти на ООН и на СЕ кои имаат за цел да ги постават основните стандарди и начела во однос на санкциите спрема децата и да придонесат кон компатибилност на санкциите во домицилните системи на правда за децата. Во контекст на санкциите спрема децата внимание заслужуваат: Препораката на Советот на Европа P(97)12 за кадрите задолжени за спроведување на санкции и мерки; Препораката на Советот на Европа ЦМ/РЕЦ(2008)11 за Европските правила за малолетни престапници субјекти на казни санкции или мерки; Препораката на Советот на Европа Рец(2000)22 за унапредување на примената на Европските правила за санкциите и мерките кои се применуваат во заедницата; Препораката на Советот на Европа Рец(2003)22 за условниот отпуст; Препораката на Советот на Европа ЦМ/РЕЦ(2010)1 за пробациските правила.⁹³

Во однос на вонзатворските мерки внимание заслужуваат Токиските правила, кои помагаат да се добие целосна слика за вонзатворските мерки. Токиските правила претставуваат клучен документ во рамките на меѓународните инструменти за правда за децата. Нивното усовојување се надоврзува на упатствата на ОН за превенција на малолетничката делинквенција (Ријадски упатства) и правилата на ОН за заштита на децата лишени од слобода – Хавански Правила. Со оглед на трендовите во правдата за деца кои заговараат развој на диверзионите шеми и примена на мерки без примена на затворска казна, сите современи законодавства треба да се ангажираат за промоција на нивните принципи. Токиските правила даваат сеопфатна слика на сето она што би требало да се земе во предвид со цел за унапредување, развој и примена на вонзатворски мерки вклучувајќи ги преткривичните диверزيونи програми. Токиските правила треба да се применуваат спрема децата во судир со законот „во сите фази на кривична постапка“ и да ги поттикнуваат државите членки да развиваат „широк спектар на оперативни мерки на институционален третман, почнувајќи од оние пред поведување на кривичната постапка до оние по изрекувањето на пресуда“. Правилата ја нагласуваат потребата државите потписнички да прифатат вонзатворски мерки со кои се воспоставува „рамнотежа помеѓу правата на секој поединечен престапник, правата на жртвите и грижа на општеството за јавната безбедност и превенција од криминалот“. Токиските правила ги дефинираат средствата на минимална правна заштита и права кои на детето му припаѓаат секогаш кога кон детето се определуваат вонзатворски мерки. Правилата, исто така, поттикнуваат користење мерки кои се спроведуваат пред судењето (диверزيونи шеми) со давање овластување на обвинителството, а во соработка со полицијата и другите служби, да го ослободат сторителот или да му определат примена „на соодветна алтернативна мерка“. Правилата сугерираат определени форми вонзатворски мерки кои може да се применат и предвидуваат минимални стандарди за нивна имплементација. Помеѓу предложените вонзаводски мерки опфатени со Токиските правила се: укор, условна осуда, парична казна, конфискација, реституција на жртвите, пробација, општокорисна работа, куќен затвор и сл. Токиските правила поттикнуваат преземање мерки откако детето ја издржало затворската казна за да му помогне за негова поуспешна реинтегрира и тоа: отсуство и сместување во установи каде ќе му се пружи помош за полесна социјализација (**half-wayhouses**), отпуст заради работа или образование, условен отпуст, скратени казни и

⁹³Buzarovska - Lazetik, Gordana and Nanev, Lazar and Kosevaliska, Olga (2012) [Меѓународни документи за спроведување на малолетничката правда - Современи текови во постапувањето со малолетниците](#). СППМД, Кавадарци. ISBN 978-9989-9968-0-1

помилување. Правилата поттикнуваат и учество на општествената заедница и користење на ресурсите на заедницата во примена на диверزيونи шеми и алтернативни мерки. За да се обезбеди поголема флексибилност во согласност со природата и тежината на сторениот престап, со личноста и потеклото на престапниците со заштитата на заедницата, за да се избегне непотребно користење на затворски казни, системот на кривичното законодавство треба да обезбеди широк спектар на вонзатворски мерки, од мерки кои се донесуваат пред судењето до оние кои се донесуваат по изрекувањето на пресудата. Бројот и видот на вонзатворски мерки треба да се одреди така што доследното казнување и понатаму ќе биде можно. Развојот на новите вонзатворски мерки треба да се охрабрува, треба внимателно да се следи и систематски да се оценува. Треба да се разгледа можноста проблемот со престапниците да се решава на ниво на локална заедница во мерка во која е тоа можно без користење на званична судска постапка или судење, со користење правна заштита во согласност со законот. Вонзатворски мерки треба да се применуваат во согласност со принципот на минимална интервенција.

Примената на вонзатворските мерки треба да биде чекор во правец на укинување на казнувањата и декриминализација, а не пречка за движење или успорување на движењата во тој правец.

Според Токиските правила, воведувањето, дефинирањето и спроведувањето на вонзатворските мерки се уредува со закон. Изборот на вонзатворските мерки се заснова на утврдени критериуми за природата и тежината на престапот и за личноста и потеклото на престапникот, за целта на казнувањето и правата на жртвата. Судските или други овластени органи треба да имаат дискреционо право да ги следат сите фази на судската постапка и да обезбедат полна одговорност на сите учесници во процесот во согласност со законот.

Вонзатворските мерки со кои се наметнува обврска на престапникот, а кои се применуваат пред званичната судска постапка или судење, односно наместо нив, може да се применат само со согласност на престапникот. Одлуките за примена на вонзатворските мерки подлежат на ревизија од страна на судскиот или некој друг надлежен орган, а на барање на престапникот. Престапниците имаат право да поднесат барање и жалба до судскиот или некој друг независен орган по повод работите кои влијаат на остварување на нивните права, а во врска со приемната на вонзатворските мерки. Треба да се обезбеди соодветен механизам за поднесување барање или жалба и ако е можно за постапување по жалбите кои се однесуваат на кршење на меѓународно признаени човекови права. Вонзатворските мерки не подразбираат медицински или психолошки експерименти над престапниците или нивно излагање на непотребен ризик па да бидат физички или психички повредени. Секогаш треба да се штити достоинството на престапниците на кои им се изречени вонзатворските мерки. При примената на вонзатворските мерки правата на престапниците не се ограничуваат во поголема мерка од оние кои ги има пропишано надлежниот орган кој ја има донесено и првичната одлука за казната. При примената на вонзатворските мерки се почитува правото на приватност на престапникот како и правото на приватност на членовите на неговото семејството. Личните податоци за престапникот се строго доверливи и не се достапни на трети лица. Пристапот до овие податоци е ограничен на лица кои се директно заинтересирани за решавање на случајот на престапникот или на други овластени лица.⁹⁴

---

⁹⁴Buzarovska - Lazetnik, Gordana and Nanev, Lazar and Kosevaliska, Olga (2012) [Меѓународни документи за спроведување на малолетничката правда - Современи текови во постапувањето со малолетниците](#). СППМД, Кавадарци. ISBN 978-9989-9968-0-1

ГЛАВА ШЕСТТА: САНКЦИИ СПРЕМА ДЕЦА

1. Општи правила во ЗПД во однос на санкциите спрема децата

Категоризацијата на децата во различни групи, во зависност првин од нивната возраст, а потоа и од тежината на кривичното дело и санкцијата предвидена за него, но и психофизичката состојба во која се наоѓа детето, неговата зрелост и способност да ги сфати последиците од сопствените дејствија, е основа за различен казнено - правен статус на децата. Во зависност од ваквата категоризација, во системот на правда за децата се предвидени различни видови санкции во зависност од различните категории на возраст и тежината на стореното кривично дело.

Од особена важност е градацијата на децата според возраста во различни групи (како дете, дете во ризик, дете во ризик до 14 години, дете во ризик од 14 до 18 години, дете во судир со закон од 14 до 16 години, дете во судир со закон од 16 до 18 години, дете жртва на возраст до 18 години и помладо полнолетно лице од 18 до 21 година) која му дава смисла и значење на системот на санкции кои може да се изречат на децата сторители на дејствија што со закон се предвидени како кривични дела. Различната природа и сериозност на санкциите му овозможува на судот да избере и примени соодветна санкција во согласност со степенот на развој, возраст и зрелост на детето, а со којашто според оцената на судот ќе се оствари целта на казнувањето.

Согласно ЗПД спрема дете кое во време на извршување на дејствието, кое со закон е предвидено како кривично дело или прекршок, не наполнило 14 години, не може да се примени санкција,⁹⁵ а спрема дете во ризик до 14 години и дете во ризик над 14 години се применуваат предвидените мерки на помош и заштита според ЗПД, кои се од најдобар интерес за детето и неговото воспитување и развој.⁹⁶

Во однос на категориите деца спрема кои може да се определат санкции ЗПД ги содржи следниве специфичности:

- на дете од 14 до 16 годишна возраст за дејствие кое со закон е предвидено како кривично дело може да му се изречат само воспитни мерки;
- на дете од 16 до 18 годишна возраст за дејствие кое со закон е предвидено како кривично дело може да му се изречат воспитни мерки, а по исклучок може да му се изрече казна или алтернативна мерка.
- дете од 16 до 18 годишна возраст може да биде ослободено од казна под општите услови определени со КЗ.
- на дете за дејствие кое со закон е предвидено како прекршок може да му се изречат прекршочни санкции определени со ЗПД;
- на дете му се изрекуваат мерки на безбедност под условите определени со КЗ и со ЗПД;
- конфискација на имот и имотна корист и предмети прибавени со дејствија кои со закон се предвидени како кривични дела и прекршоци на деца се врши согласно со општите услови утврдени во КЗ.⁹⁷

Притоа судот секогаш мора да го има во предвид фактот дека казните не влијаат директно на отстранување на криминогените фактори што го условиле криминалното поведение. Од тие причини во ЗПД е наведено дека мерките на помош и заштита се од најдобар интерес за детето и неговото воспитување и развој. При одлучувањето за примена на мерките и санкциите, секогаш треба да им се дава

⁹⁵Член 20 од ЗПД;

⁹⁶Член 21 од ЗПД;

⁹⁷Член 34 од ЗПД;

предност на превентивните, заштитните и воспитните мерки. Мерката или санкцијата што му се изрекува на дете над 14 години треба да одговара на неговата личност, тежината на дејствието што со закон е предвидено како кривично дело или прекршок и неговите последици, потребата од негово воспитување, превоспитување, образование и развој, заради обезбедување и заштита на интересот што е најповолен за детето.⁹⁸ На мислење сме дека судот секогаш во прв план треба да ги има мерките, односно снакциите кои директно влијаат врз отстранувањето на причините што влијаеле врз детето преку криминалната активност да ги задоволува своите потреби или да ги „разрешува“ своите проблеми.

Казнената одговорност на детето не е цел сама по себе.

Нејзиното утврдување треба да ја изрази одговорноста за стореното казнено дело, одговор на способноста лицето да ја поднесе казнената санкција и второ да се определи видот на санкцијата што ќе одговара на тежината на злото што е нанесено со казненото дело, но и личноста на делинквентот. Основната цел е да се утврдат причините кои придонеле до кривична одговорност и со општествената реакција (мерка или санкција) да се влијае врз причините што придонеле за инкриминираното однесување на детето.

Конечно, кодификацијата на материјално и процесното законодавство во еден закон во кој покрај регулирањето на казниот систем, казнената постапка и системот на санкции кои може да им бидат изречени на децата сторители на дејствија што со закон се предвидени како кривични дела како и заштитата на децата, како жртви или сведоци на кривични дела, се содржани и одредби во однос на превенцијата на детското престапништво, значи осовременување и следење на новите трендови во теоријата и практиката за положбата на децата во системот на правдата за децата.⁹⁹

Во системот на кривични санкции кои што може да им се изречат на деца се предвидени повеќе санкции по вид и тежина, што овозможува нагласена специјална превенција.

Во македонското казнено законодавство релевантно за деца постои силна тенденција да се сведи на минимум изрекувањето на санкции на децата, односно изрекувањето на казни на децата се сфаќа како последно решение на кое му претходи искористувањето на сите претходни можности кои во својата основа ја имаат ресторативната правда, односно се превентивни наместо репресивни.

Основната цел на воспитните мерки, казните, алтернативните мерки и на прекршочните санкции е преку давање заштита и помош на децата со вршење надзор над нив, со нивно стручно оспособување и со развивање на нивната лична одговорност да се обезбеди нивно воспитување, превоспитување и правилен развој. Оттука самиот систем на санкции се одликува со особена превентивност, за разлика од системот на санкции за полнолетни сторители кој во својата основа е репресивен. Токму од овие причини кога се исполнети законските услови, надлежниот суд изрекува казна само ако не е оправдано изрекување на воспитна или алтернативна мерка.¹⁰⁰ Казна што се состои во лишување од слобода, надлежниот суд може да изрече само кога целта на воспитните мерки, казнувањето или алтернативните мерки не може да се постигне со мерки на помош и заштита. Доколку е изречена потешка санкција или санкција што се состои во лишување од слобода, надлежниот суд посебно ги образложува причините за нејзиното изрекување.

Исто така системот на санкции за деца се одликува и со особена индивидуализација при определувањето на санкцијата која што ќе биде изречена, тргнувајќи првично од правилото санкцијата што му се изрекува на детето да одговара на неговата личност, тежината на стореното кривично дело и неговите последици,

---

⁹⁸Член 15 и 16 од ЗПД;

⁹⁹Кошевалиска, О. (2017): Малолетничкиот казнен систем во контекст на теоретските амбиции на медијацијата, Зборник на трудови во чест на Марјан Марјановски, Правен Факултет Јустинијан Први, УКИМ, Скопје;

¹⁰⁰Член 36 ст.2 од ЗПД;

потребата од неговото воспитување, превоспитување, образование и развој, а сето тоа е се разбира заради обезбедување и заштита на најнеопходниот интерес за детето.

Сите мерки, кои се преземаат спрема децата кои сториле некакво дело, треба да придонесуваат кон зајакнување на почитта што детето ја има во однос на општествените вредности. Понатаму да го поттикнуваат надоместувањето на штетата предизвикана на жртвите и заедницата. Исто така санкциите треба да бидат од важност за конкретното дете, земјаќи ги предвид неговите потреби и ниво на развој. Кога тоа е можно, во процесот на рехабилитација и реинтеграција на детето, треба да се вклучат и родителите, поширокото семејство, заедницата и институциите од социјален и друг карактер.

Од особена важност е пропорционалноста на изречената санкција со тежината на стореното кривично дело и својствата на детето. Меѓународните стандарди пропишуваат дека во секој поединечен случај изречената казна мора да биде пропорционална на условите и сериозноста на стореното дело и на личната состојба на детето, како и на потребите што ги има општеството. Со оглед на нивната природа, пред одмерување на казните потребно е да се изврши детална анализа на околностите на случајот и личната ситуација во која се наоѓа детето. Ваквата проценка треба да се направи што е можно поскоро, по лишувањето од слобода на детето. Во определени случаи оценката која е веќе направена од страна на социјалниот работник, не обезбедува доволно информации за детето, па и судијата треба да има можност да побара дополнителна проценка во ситуација кога:

- судот има разумна причина да верува дека детето страда од физичка или ментална болест или нарушување, психолошко нарушување, емоционална вознемиреност или потешкотии во учењето и ментална нестабилност;
- детето е повторник;
- детето е обвинето за извршено сериозно и насилно кривично дело.¹⁰¹

Едно од фундаменталните начела е дека кривичната санкција мора да биде пропорционална на сериозноста на стореното дело и степенот на кривичната одговорност на детето при што судот мора да ги земе предвид следниве фактори поврзани со предизвиканата штета за жртвите, тежината на стореното кривично дело, претходна осудуваност и сите олеснителни и отежителни околности поврзани со детето, односно со стореното дело, кои се релевантни за конкретниот случај. Сепак, при оценувањето на овие фактори, судот не смее да заборави дека: само еден мал број деца сторители се навистина „сторители на тешки кривични дела; висок степен на безбедност е потребен само за сторителите од највисок ризик; стореното дело не е веродостоен индикатор за евентуалниот ризик од сторување други дела; приоритетот на санкционирањето треба да биде ресоцијализацијата, а не казнувањето; контактите со остатокот од заедницата ја зајакнуваат одговорноста на самата заедница.¹⁰²

Во оваа смисла, откако ќе ја утврди сериозноста на стореното дело и степенот на одговорност на детето, судот мора да утврди која од можните санкции или нивна комбинација е онаа вистинската и најсоодветна за стореното дело. Сосема е можно да постои повеќе од една можна санкција, која ќе го задоволи барањето за пропорционалност во конкретниот случај. Постојат и други елементи на можните санкции, како на пример, потенцијалниот ефект на ресоцијализација, кои ќе влијаат врз изборот на најсоодветната казна.

На пример, краткотрајната општокорисна работа, би била пропорционална за определени помалу сериозни дела. Ваква санкција со подолго времетраење и порестриктивни услови би била пропорционална и соодветна за потешките дела. Санкцијата, која се определува за едно дете, не смее никогаш да биде посериозна и подолга од онаа, која би се изрекла на возрастасно лице за истото дело. Клучен елемент за ефективно изрекување на казната, е да се обезбеди дека санкцијата ќе ја унапреди

¹⁰¹Види Прирачник за Правда за децата, УНИЦЕФ, 2014, стр.85;

¹⁰²Ibid, стр.86;

ресоцијализацијата на детето. Сепак, мерките и санкциите насочени кон ресоцијализација не смее да значат и кршење на начелото на пропорционалност. Оттука, грижата за рехабилитација не смее да резултира во казна која ќе ја надмине санкцијата која би била пропорционална на тежината на стореното дело и степенот на одговорност на детето. Доколку детето има определени потреби, кои го надминуваат соодветниот опфат на кривично-правната интервенција, тогаш мора да се бараат соодветни средства за постапување со сторителот. Со цел судот да биде сигурен дека одмерил пропорционална санкција, треба да води сметка одмерената санкција:

- да биде онаа најмалку рестриктивната, која сепак може да ја исполни целта на ресоцијализацијата;
- да биде санкцијата која има најголеми шанси да придонесе кон ресоцијализација и реинтеграцијата на детето;
- да го поттикне чувството на одговорност кај детето и сфаќањето и признавањето на предизвиканата штета за жртвата и заедницата.

2. Видови санкции спрема деца

2.1. Воспитни мерки

Воспитните мерки се казнено правни санкции што се состојат во заштита, помош, надзор, стручно оспособување и развивање на личната одговорност на детето и имаат за цел негово воспитување, превоспитување и правилен развој. Се работи за санкции раководени исклучително од идејата за превенција.¹⁰³

Постоенето на овие мерки е во согласност со основните начела содржани во Европските правила за децата сторители на кривични дела подложени на санкции и мерки, според кои санкциите и мерките што се изрекуваат и нивната имплементација треба да се засноваат на принципите на социјална интеграција и образование, а со цел за спречување идно повторување.¹⁰⁴

Воспитните мерки може да му се изречат на дете над 14 годишна возраст кое сторило дејствие кое со закон е предвидено како кривично дело. При изборот на воспитната мерка судот ќе ја земе предвид возраста на детето, степенот на неговата душевна развиеност, неговите психички својства, наклонетостите, причините поради кои го сторил дејството, дотогашното воспитување, средината и приликите во кои живеел, тежината на стореното дејство, дали спрема него порано била изречена воспитна мерка или казна затвор за деца и сите други околности што влијаат врз определувањето на видот на мерката за постигнување на нејзината цел определена со закон.¹⁰⁵ Воспитните мерки претставуваат кривични санкции со кои примерно се реагира на кривичните дела извршени од деца. При определување на воспитни мерки детето не се огласува за виновно, со оглед на фактот што примарна цел е утврдувањето на степенот на душевната развиеност и зрелост на детето, приликите во кои живее и околностите во кои се развива.

Како воспитни мерки кои може да се изречат се:

- Укор или упатување во центар за деца;
- Засилен надзор од страна на родителот, односно старателот,
- Засилен надзор од страна на згрижувачкото семејство или

¹⁰³ Камбовски, В. (2006): Казнено право, општ дел, 2-ри Август, Штип, стр.815;

¹⁰⁴ Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions and measures, 5.11A.2008, Council of Europe.

¹⁰⁵ Член 38 од ЗПД;

- Засилен надзор од страна на ЦСР.

Заводски мерки се упатување во воспитна установа или воспитно поправен дом.¹⁰⁶

2.1.1. Укор или упатување во центар за деца

Укорот или упатување во центар за деца се изрекува спрема дете кога не постои потреба од потрајни мерки на воспитување, а особено ако сторило дејствие кое со закон е предвидено како кривично дело од непромисленост или лекомисленост.

Укор се изрекува ако судот оцени дека е доволно и само прекорчување на детето за стореното дело. Притоа, при изрекувањето на укорот на детето ќе му се укаже на штетноста од неговата постапка и ќе се предупреди дека во случај на нејзино повторување, спрема него може да биде изречена друга санкција.

Кога судот ќе оцени дека е недоволно на детето само да му се укаже на штетноста на неговата постапка, туку ќе оцени дека се потребни соодветни краткотрајни мерки да се изврши влијание врз личноста и поведението на детето, ќе изрече мерка

Упатување во центар за деца којшто може да има неколку алтернативни модалитети на спроведување, при што престојот во центарот за деца може да изнесува:

- определен број часови во текот на денот во празнични денови и тоа најмногу во четири празнични денови едно по друго, или
- определен број часови во текот на денот, но најмногу еден месец или
- непрекинат престој на определен број денови, но не повеќе од 20 дена.¹⁰⁷

Со оглед на залошбата на ЗПД при одмерување на санкциите да се одбегнуваат непотребни ограничувања на правата на детето и да се обезбеди заштита, воспитување, превоспитување и правилен развој на детето. При изрекувањето на оваа мерка судот треба да води сметка при упатување на детето во центар за деца детето да не изостане од редовната настава или од работа, доколку е вработено. Во центарот за деца, детето ќе врши работи што одговараат на неговата психофизичка состојба. Кога ќе изрече упатување во центар за деца, судот може да определи за време и по извршувањето на оваа мерка детето да се стави под засилен надзор на ЦСР, за период кој не може да биде подолг од шест месеци.

2.1.2. Мерки на засилен надзор

Мерките на засилен надзор се изрекуваат спрема дете кога постои потреба од потрајни мерки на воспитување, превоспитување или лекување со соодветен надзор, а не е потребно негово целосно одвојување од средината во која живее, се образува и работи. Како мерки на засилен надзор на детето може да му се изречат следниве мерки:

- засилен надзор од страна на родителите, односно старателите,
- засилен надзор од страна на згрижувачко семејство, или
- засилен надзор од страна на ЦСР.

При изрекувањето на некоја од воспитните мерки на засилен надзор, судот може на детето да му определи една или повеќе посебни обврски ако тоа е потребно за

¹⁰⁶Член 36 од ЗПД;

¹⁰⁷Член 40 од ЗПД;

поуспешно извршување на изречената мерка. Во рамките на пропишаните обврски спаѓаат:

- да му се извини лично на оштетеното лице,
- да ја поправи или надомести штетата предизвикана со стореното дејствие,
- редовно да го посетува училиштето,
- да не изостанува од работното место за деца над 15 години,
- да се оспособи за работа што одговара на неговите способности, наклонетости и физичка сила за деца над 15 години,
- да прифати работа за деца над 15 години,
- да му забрани употреба на алкохолни пијалоци, дрога и други психотропни супстанции,
- да се упати во соодветна здравствена установа или советувашиште,
- полезно да го користи слободното време,
- да не контактира со лица кои штетно влијаат врз неговата личност,
- да се остручи и преквалификува заради задржување на работното место што го зазема или за создавање претпоставки за вработување за деца над 15 години,
- да овозможи увид и да прифати совети во врска со распоредувањето и трошењето на платата и другите приходи што ги остварува,
- да се вклучи во работа на хуманитарна организација, комунална, еколошка или невладинска организација,
- да се вклучи во определена спортска, културно-забавна организација или здружение со обврска да ги посетува редовните проби или тренинзи и
- да му се забрани движење без придружба на неговите родители, односно старатели од 22,00 часот до 5,00 часот.¹⁰⁸

Судот може, по предлог од ЦСР, да ги измени или укине посебните обврски што ги определил. При определувањето судот посебно ќе им укаже на детето и на неговиот родители, односно старатели во случај тоа да не ги исполни обврските, мерката може да му биде заменета со упатување во центар за деца или со заводска мерка. Во меѓувреме, ЦСР врши постојан надзор и му помага на детето во исполнувањето на определените обврски, соработува со родителите, односно старателите и го известува судот најмалку еднаш на шест месеци за постигнатиот успех во спроведувањето на посебните обврски.

Засилен надзор од страна на родителите, односно старателите. Во случај кога судот ќе оцени дека родителите, односно старателите пропуштиле, а биле во можност да вршат надзор над детето, изрекува мерка на засилен надзор од страна на родителите, односно старателите. Кога судот ќе ја изрече оваа мерка, им наложува на родителите, односно на старателите определени должности во поглед на мерките што треба да се преземат за воспитување на детето, за негово лекување и за отстранување на штетните влијанија врз него, а може да им даде и потребни упатства. Судот дополнително ќе одлучи за престанок на оваа мерка со тоа што тоа не може да трае помалку од една година, ниту подолго од три години.¹⁰⁹

Засилен надзор од страна на згрижувачко семејство. Ако родителите, односно старателите на детето не се во можност да вршат надзор над него или ако тоа основано не може да се очекува од нив, детето ќе му се предаде на згрижувачко семејство кое сака да го прими и кое има можност да врши засилен надзор над него. Извршувањето на оваа мерка ќе се запре кога родителите, односно старателите на детето ќе се здобијат со можност да вршат засилен надзор над него или кога според

---

¹⁰⁸Член 44 од ЗПД;

¹⁰⁹Член 41 од ЗПД;

результатите на воспитувањето и превоспитувањето ќе престане потребата од засилен надзор.¹¹⁰

Засилен надзор од страна на ЦСР. Ако родителите, односно старателите не се во можност да вршат засилен надзор над детето, а не постојат услови за предавање на детето на згрижувачко семејство заради вршење ваков надзор, детето ќе се стави под надзор на ЦСР.

Судот дополнително ќе одлучи мерката да престане, со тоа што нејзиното траење не може да биде покусо од една ни подолго од три години. За време траењето на мерката детето и натаму останува да живее кај своите родители или кај други лица кои го издржуваат, а засилениот надзор врз него го врши ЦСР. Ако детето не може да остане во семејството во кое живеело, ЦСР ќе го смести во воспитна установа и ќе се грижи за неговото школување или вработување, за издвојување од средината што штетно влијае врз него, за потребното лекување и за подобрување на приликите во кои живее.¹¹¹

2.1.3. Заводски мерки

Заводските мерки се изрекуваат спрема дете кога постои потреба од потрајни мерки на воспитување, превоспитување или лекување и негово целосно одвојување од дотогашната средина.

Траењето на овие мерки не може да биде подолго од пет години, но најмногу до наполнети 23 години.

Како заводски мерки кои може да му се изречат на дете се:

- Упатување во воспитна установа и
- Упатување во воспитно поправен дом.

Упатување во воспитна установа. Судот може да упати во воспитна установа дете врз кое треба да се обезбеди постојан надзор од страна на стручни лица (со стручна и школска подготовка за воспитувачи) заради воспитување, превоспитување и правилен развој.

Во воспитната установа детето останува најмалку шест месеци, а најмногу три години. При изрекувањето на оваа мерка судот не го определува нејзиното траење, туку за тоа одлучува дополнително.¹¹²

Упатување во воспитно-поправен дом. Дете спрема кое треба да се применат потрајни и засилени мерки за воспитување и превоспитување и негово целосно одвојување од дотогашната средина, судот може да го упати во воспитно-поправен дом. При одлучувањето дали ќе ја изрече оваа мерка, судот посебно ќе ја земе предвид тежината и природата на стореното дејствие и околноста дали спрема детето порано биле изрекувани воспитни мерки или казна затвор за деца. Во воспитно-поправен дом детето останува најмалку една година, а најмногу пет години, односно до наполнети 23 години. При изрекувањето на оваа мерка судот не го определува нејзиното траење, туку за тоа дополнително одлучува. Судот ја преиспитува потребата од престој во воспитно-поправниот дом секоја година, по службена должност, по предлог на јавниот обвинител или по предлог на воспитно-поправниот дом.

2.1.4. Специфики во однос на воспитните мерки

---

¹¹⁰Член 42 од ЗПД;

¹¹¹Член 43 од ЗПД;

¹¹²Член 45 од ЗПД;

Со решението за изрекување на воспитни мерки не се определува времетраењето на мерките на засилен надзор и заводските воспитни мерки, бидејќи нивното траење е релативно неопределено и зависи од резултатот на постигнатиот третман.

Ако детето стори кривични дела во тек, воспитните мерки не се изрекуваат за секое одделно кривично дело, туку за сите кривични дела се изрекува една воспитна мерка, и тоа врз основа на направената проценка на душевната состојба на детето, степенот на неговиот развој, при што се земаат во предвид и тежината на кривичното дело, како и околностите под кои се извршени кривичните дела.

Кумулација на воспитните мерки не е можна ни во случај кога спрема детето во текот на извршувањето на воспитните мерки е поведена кривична постапка за кривично дело за кое може да се изрече некоја од воспитните мерки.

Доколку детето кривичното дело го извршило во состојба на непресметливост, спрема него не може да се изрече воспитна мерка без оглед на тоа што при изрекувањето на воспитната мерка не се утврдува кривичната одговорност на детето. Во овој случај судот мора да изрече соодветна мерка за безбедност.

Во случај кога на детето му е изречена воспитна мерка која што не ја издржал, па потоа повторно му се изрече воспитна мерка за ново дело, претходно изречената воспитна мерка не се запира, туку се зема како утврдена и во новата постапка се изрекува една воспитна мерка. Времето кое што детето го поминало во притвор, не се пресметува во времето на траењето на воспитните мерки.

Изречените воспитни мерки, може да се изменат, а исто така можно е и да се запре нивното натамошно извршување. Тоа е возможно кога по донесувањето на одлуката со која е изречена мерка на засилен надзор или заводска мерка, ќе се појават околности што не постоеле во времето на донесувањето на одлуката или за нив не се знаело, а се од влијание врз донесувањето на одлуката. Извршувањето на изречената мерка може да се запре или да се замени со друга мерка на засилен надзор или со заводска мерка.

Судот кој што во прв степен донел воспитна мерка, може самоиницијативно или на предлог на детето, неговите родители, односно старателот, бранителот и управителот на установата, или органот за старателство на кој му е доверен надзорот на детето, да донесе одлука за повторно одлучување за изречената воспитна мерка.

Пред донесувањето на одлуката судот ќе ги сослуша јавниот обвинител, детето, или други лица а ќе прибави и потребни извештаи од установата во која детето ја извршува заводската мерка, од органот за старателство или од други органи или установи (чл. 49 ст. 2 од ЗПД).

Процесот на исполнување на условите за запирање на извршувањето и измена на одлуката на воспитните мерки, претставува фактичко прашање кое се решава во секој конкретен случај врз основа на сите околности, а посебно мора да се има во предвид успехот на воспитните мерки чие извршување е во тек.

Измената на одлуката за воспитните мерки може да се состои во изрекување на поблага или построга мерка, но судот при изрекување на оваа мерка мора да ги почитува критериумите определени со законот за изрекување на определени воспитни мерки.

Кога по донесувањето на одлуката со која е изречена мерка на засилен надзор или заводска мерка ќе се појават околности што не постоеле во времето на донесувањето на одлуката или за нив не се знаело, а се од влијание врз донесувањето на одлуката, извршувањето на изречената мерка може да се запре или да се замени со друга мерка на засилен надзор или со заводска мерка. По исклучок од горенаведеното, доколку за одделни мерки поинаку не е предвидено, извршувањето на мерката на засилен надзор или на заводската мерка, со оглед на постигнатиот успех во воспитувањето и превоспитувањето, може да се запре, а може да се замени и со друга таква мерка со следниве ограничувања:

- мерката упатување во воспитна установа не може да се запре од извршување пред истекот на рокот од шест месеци, а до истекот на овој рок може да се замени само со упатување на детето во воспитно-поправен дом и
- мерката упатување во воспитно-поправен дом не може да се запре од извршување пред истекот на рокот од една година.¹¹³

Ако од правосилноста на одлуката со која е изречена мерка на засилен надзор или заводска мерка поминале шест месеци, а извршувањето не започнало, судот повторно ќе одлучи за потребата од нејзиното извршување. Притоа судот може да одлучи порано изречената мерка да се изврши, да не се изврши или да се замени со некоја друга мерка.

3. Алтернативни мерки

Под влијание на меѓународните документи кои промовираат мерки кои немаат за цел институционален третман, туку значат наметнување обврски или забрани без лишување од слобода, и македонскиот законодавец се определи за прифаќање на алтернативните мерки. Алтернативните мерки се дел од КЗ близу една деценија, а дел од нив може да се применуваат кон деца.

Цел на алтернативните мерки е спрема кривично одговорното дете над 16 годишна возраст да не се примени казна кога тоа не е нужно заради спречување на вршење на дејствија што со закон се предвидени како кривични дела и кога може да се очекува дека предупредувањето со закана за казна и примената на мерки на помош, заштита и надзор на слобода доволно ќе влијае врз неговото воспитување, превоспитување и правилен развој. На кривично одговорно дете над 16 годишна возраст за стореното дело, што со закон е предвидено како кривично дело може да му се изречат следниве алтернативни мерки: ,

- условна осуда со заштитен надзор,
- условно прекинување на водење на постапка спрема детето и
- општокорисна работа.¹¹⁴

Одредбите од КЗ за алтернативните мерки се однесуваат и на нивното изрекување на деца над 16 годишна возраст, доколку со ЗПД поинаку не е определено.

Алтернативна мерка судот може да изрече само кога постои изрична и слободно изразена волја на детето во постапка во која се почитувани неговите права.

Условна осуда со заштитен надзор. Оваа алтернативна мерка, судот може да ја изрече кога на детето му е утврдена казна затвор во траење до три години или парична казна. Ако на детето му е утврдена и казна затвор за деца и парична казна, судот може да изрече условна осуда за двете казни или само за казната затвор за деца. Времето за проверување судот го определува во траење кое не може да биде пократко од една, ниту подолго од три години.

Заштитниот надзор се состои во една или повеќе обврски кои се идентични со обврските што може да се изречат кај воспитните мерки на засилен надзор (поднаслов 3.1.2. од оваа Глава), за кои детето е должно да се придржува во времето за проверување. Помош и грижа, надзор и заштита во исполнувањето на обврските од страна на детето врши ЦСР кој е должен со практични совети да го поттикнува и да му помага во нивното исполнување, да соработува со родителите, односно старателите и

¹¹³Член 47 од ЗПД;

¹¹⁴Член 60 од ЗПД;

повремено, а најмалку еднаш на три месеци, да го известува судот за состојбите со исполнувањето на определените обврски.

Судот ќе ја отповика условната осуда со заштитен надзор ако детето во времето за проверување не ги исполнува обврските определени од судот¹¹⁵ или стори едно или повеќе дејствија што со закон се предвидени како кривични дела за кои е утврдена казна затвор за деца во траење подолго од три години, или ако по изрекувањето на условната осуда со заштитен надзор утврди дека детето извршило дејствие што со закон е предвидено како кривично дело пред да биде изречена условна осуда со заштитен надзор и дека е неопходна казна за претходно сторените дејствија што со закон се предвидени како кривични дела.

Условно прекинување на постапката. Оваа алтернативна мерка судот може да ја определи спрема дете над 16 годишна возраст за дејствие што со закон е предвидено како кривично дело за кое е утврдена парична казна или казна затвор до пет години, ако детето изразило каење за извршеното дело, ако ги отстранило последиците на делото, ако ја надоместило штетата или се помирило со оштетениот, кој е согласен со прекинувањето на постапката, под услов во рок од две години детето да не стори друго дејствие што со закон е предвидено како кривично дело.

Општокорисна работа. Судот може на кривично одговорно дете над 16 годишна возраст кој сторил дејствие што со закон е предвидено како кривично дело за кое е утврдена парична казна или казна затвор до три години да му изрече мерка на општокорисна работа во траење од пет до 100 часа кога е потребно со оваа мерка да се изврши воспитно влијание врз личноста и поведението на детето. Надзор над исполнувањето на работните обврски на детето врши ЦСР кој е должен повремено, а најмалку еднаш месечно, да го известува судот за извршувањето на мерката. Ако детето не ги исполнува или неуредно ги исполнува наложените работни обврски, судот ќе ја замени оваа мерка со мерката упатување во центар за деца или со мерка на засилен надзор, под условите предвидени за нивното изрекување, земајќи го предвид делот од обврските што е веќе исполнет.

4. Мерки на безбедност

Во определени случаи во зависност од својствата на детето се наметнува како неопходно тоа да се подложи на соодветен медицински третман односно лекување. Мерките на безбедност се уредени во КЗ, а ЗПД содржи само определени специфики во однос на децата. Целта на мерките на безбедност е да се отстранат состојбите или условите што може да влијаат детето во иднина да врши кривични дела.

Од мерките на безбедност предвидени во КЗ, спрема децата може да се определат следниве три вида:

- задолжително психијатриско лекување и чување во здравствена установа,
- задолжително психијатриско лекување на слобода,
- задолжително лекување на деца од зависности.

Спрема *непресметливо дете* под условите утврдени со КЗ може да се изрече мерка на безбедност задолжително психијатриско лекување и чување во здравствена установа и задолжително психијатриско лекување на слобода.

Мерка на безбедност, по правило, може да се изрече спрема дете, под условите утврдени со КЗ, но кон воспитната мерка или казната затвор за деца.

---

¹¹⁵Види член 62 и 44 од ЗПД;

Но ако се работи за *дете зависник*, спрема него судот може да изрече мерка на безбедност задолжително лекување на деца од зависности и без изрекување на воспитна мерка или казна.

Во случај кога мерката задолжително лекување на деца од зависности се изрекува со воспитна мерка или казна, таа се извршува во специјализирано одделение на установата. Времето поминато во установа за извршување на мерката на безбедност се засметува во изречената казна затвор за деца или заводска мерка.

По извршувањето на мерката на безбедност, судот ќе одлучи дали ќе продолжи извршувањето на казната затвор за деца и заводската мерка.¹¹⁶

5. Казни

5.1. Видови казни за деца и услови за нивно изрекување

Поаѓајќи од определбата на ЗПД дека секогаш треба да им се дава предност на превентивните, заштитните и воспитните мерки, казните се сметаат за најстрога казнена реакција која се надоврзува на најтешки форми на кривични дела. Казна може да се изрече спрема кривично одговорно дете над 16 годишна возраст само ако поради тешките последици од стореното дело и високиот степен на кривичната одговорност не би било оправдано да се изрече воспитна мерка.

Под условите определени со ЗПД, на дете во судир со законот на возраст над 16 години може да му се изрече една од следниве казни:

- Затвор за деца,
- Парична казна,
- Забрана на управување со моторно возило од определен вид и категорија или
- Протерување на странец од земјата.

Затвор за деца. Затворот за деца може да се изрече само како главна казна и тоа на дете кое е кривично одговорно над 16 годишна возраст, кое сторило дејствие кое со закон е предвидено како кривично дело, за кое е утврдена казна затвор од 5 години или потешка казна, ако делото е сторено под особено отежнувачки околности и при висок степен на кривична одговорност на сторителот. Ваквите околности не оправдуваат да се изрече воспитна мерка. Затворот за деца не може да биде пократок од 1 или подолг од 10 години, а се изрекува на полни години или на половина година.

При одмерување на казната судот не може да изрече затвор за деца во траење подолго од казната пропишана за тоа дело, но судот не е врзан за најмалата пропишана мерка на таа казна (чл. 51 од ЗПД). Воедно, при одмерување на казната затвор за деца, судот ќе ги земе во предвид сите релевантни околности што влијаат врз должината на казната, водејќи посебна сметка за душевната развиеност на детето и за времето потребно за негово воспитување, превоспитување и стручно оспособување.

Детето кое издржува затвор за деца може да се пушти на условен отпуст ако издржало најмалку една третина, но не пред да издржи една година од изречената казна доколку превоспитувањето е успешно. Ако на детето му е изречена казна затвор за деца до две години и шест месеци, може да се пушти на условен отпуст на една третина од изречената казна. За време на условниот отпуст судот му определува мерка на засилен надзор од страна на ЦСР во определено траење кое може да биде и покус од делот на неиздржаната казна. Судот може да го продолжува траењето на засилениот надзор до една година по времетраењето на казната, но најмногу до пополнувањето на 21 година на осудениот.¹¹⁷ Судот ќе го отповика условниот отпуст, ако осуденото дете не ги

---

¹¹⁶Член 70 од ЗПД;

¹¹⁷Член 53 од ЗПД;

исполни обврските предвидени со засилениот надзор или ако додека е на условен отпуст, стори едно или повеќе дејствија предвидени со закон како кривични дела за кои е изречена казна затвор за деца над две години. Ако детето сторило дејствие со закон предвидено како кривично дело за кое му е изречена казна до две години затвор за деца или парична казна, судот може да го отповика условниот отпуст земајќи ја предвид сродноста на сторените дела, нивното значење, побудите од кои се сторени и другите околности што укажуваат на оправданоста за отповикување на условниот отпуст. Кога судот ќе го отповика условниот отпуст, ќе изрече една казна,¹¹⁸ земајќи ја порано изречената казна како веќе утврдена. Кога судот нема да го отповика условниот отпуст, тој се продолжува за времето кое осуденото дете го поминало на издржување на казната затвор за деца изречена за новото дело.

Парична казна. Паричната казна по правило е главна казна, освен за дела сторени од користољубие, кога паричната казна може да се изрече како споредна казна заедно со казната затвор за деца или со условна осуда со заштитен надзор.

Паричната казна се изрекува во дневни глоби. Бројот на дневните глоби не може да биде помал од една ниту поголем од 120 дневни глоби. Во однос на одмерувањето и извршувањето на паричната казна соодветно се применуваат одредбите од КЗ.¹¹⁹

Неплатената парична казна судот може да ја замени со мерката општокорисна работа. Една дневна глоба се заменува со три часа општокорисна работа, при што вкупниот број часови општокорисна работа не може да биде поголем од 100 часа. Неплатената парична казна или неизвршената или делумно извршената општокорисна работа како нејзина замена, судот може да ја замени и со мерка упатување во центар за деца, или со мерка на засилен надзор.

Забрана на управување со моторно возило од определен вид или категорија. Оваа казна може да се изрече како главна казна, но и како споредна казна заедно со паричната казна според условите предвидени во чл. 38-в од КЗ.¹²⁰

Протерување странец од земјата. Оваа казна се изрекува под идентични услови како и претходната. Имено, може да се изрече како главна казна, но и како споредна казна заедно со паричната казна, според условите предвидени во чл. 38-г од КЗ.¹²¹

6. Изрекување санкции на помлади полнолетни лица

Санкции спрема помлади полнолетни лица за кривични дела кои ги сториле како деца. На полнолетно лице кое наполнило 21 година не може да му се суди за дејствие што со закон е предвидено како кривично дело кое го извршило како дете од 14 до 16 годишна возраст.

На полнолетно лице кое во време на судењето не наполнило 21 година, може да му се суди само за дејствија што со закон се предвидени како кривични дела кои ги сторил како дете од 14 до 16 годишна возраст за кои е утврдена казна поголема од пет години. На вакво лице судот може да му изрече само соодветна мерка на засилен надзор или заводска воспитна мерка. При оцената дали ќе ја изрече оваа мерка, судот ќе ги земе предвид сите околности на случајот, а особено тежината на стореното дело, времето што поминало од неговото извршување, поведението на сторителот и целта на оваа воспитна мерка.

На полнолетно лице за дејствие што со закон е предвидено како кривично дело кое го извршило како дете над 16 годишна возраст, може да му се изрече соодветна мерка на засилен надзор или заводска воспитна мерка, казна или алтернативна мерка.

---

¹¹⁸Види член 58 од ЗПД;

¹¹⁹Член 54 од ЗПД;

¹²⁰Член 56 од ЗПД;

¹²¹Член 56 од ЗПД;

При оцената дали и која од овие санкции ќе изрече, судот ќе ги земе предвид сите околности на случајот, а особено тежината на стореното дело, времето што поминало од неговото извршување, поведението на сторителот, како и целта што треба да се постигне со овие санкции.

По исклучок од горенаведеното на полнолетно лице кое во време на судењето наполнило 21 година, судот може наместо затвор за деца да му изрече затвор или условна осуда. Казната затвор изречена во овој случај во однос на рехабилитацијата, бришењето на осудата и правните последици од осудата, има исто правно дејство како и казната затвор за деца.¹²²

Воспитни мерки спрема помлади полнолетни лица. На сторител кој како помладо полнолетно лице извршило дејствие што со закон е предвидено како кривично дело, а во времето на пресудувањето не наполнило 21 година, судот може да му изрече соодветна мерка на засилен надзор или заводска мерка, ако со оглед на неговата личност и околностите под кои е сторено делото, може да се очекува дека и со воспитната мерка ќе се постигне целта што би се остварила со изрекувањето на казната.

На помладо полнолетно лице на кое му е изречена воспитна мерка, судот, под условите предвидени со овој закон, може да му изрече и мерка на безбедност.

Изречената воспитна мерка може да трае најмногу до наполнетите 23 години возраст на сторителот.

7. Општи одредби кај казнувањето

Ослободување од казна. Кога судот според општите одредби во КЗ ќе го прогласи детето за виновно и ќе го ослободи од казна, може да му изрече и воспитна мерка.

Изрекување на казни и воспитни мерки за дела во стек. За дејствија предвидени со закон како кривични дела во стек судот му изрекува на детето само една воспитна мерка или само казна затвор за деца или парична казна, кога постојат законски услови за изрекување на таа казна и кога судот ќе најде дека треба да се изрече. Судот ќе постапи на овој начин и кога по изречената воспитна мерка, односно затвор за деца или парична казна, ќе утврди дека детето пред или по нивното изрекување сторило некое дејствие што со закон е предвидено како кривично дело. Ако дете над 16 годишна возраст сторило повеќе дејствија што со закон се предвидени како кривични дела во стек, а судот најде дека за секое одделно дејствие треба да му се изрече казна затвор за деца или парична казна, казната ќе му ја одмери според слободна оцена во рамките на нејзината најголема законска мерка.

Судот ќе постапи на овој начин и во случај ако по изречената казна утврди дека детето пред или по нејзиното изрекување сторило дејствие што со закон е предвидено како кривично дело.

7.1. Дејство на казната затвор за деца врз воспитните мерки

Ако за времетраењето на воспитната мерка судот изрече казна затвор за деца, воспитната мерка престанува со моментот кога детето ќе започне да ја издржува казната затвор за деца. Ако за времетраењето на воспитната мерка судот му изрече на помладо полнолетно лице казна затвор за деца или затвор од најмалку една година, воспитната мерка престанува со започнувањето на издржувањето на казната. По издржувањето на казната најдоцна во рок од 30 дена судот дополнително ќе одлучи дали ќе продолжи извршувањето на воспитната мерка.

---

¹²²Член 69 од ЗПД;

7.2. Дејство на санкциите, евиденција на изречените санкции, рехабилитација

Правни последици. Изречените санкции на полнолетни лица за дејствија што со закон се предвидени како кривични дела кои ги сториле како деца и на изречените воспитни мерки на помлади полнолетни лица не повлекуваат правни последици што се состојат во забрана на стекнување на определени права.

Евиденција на изречени санкции. Евиденцијата на изречените санкции спрема дете и помладо полнолетно лице води судот надлежен според местото на раѓање. Надлежниот суд е должен најдоцна до петтиот ден во месецот да доставува евиденција на изречените санкции за претходниот месец, на дете и помладо полнолетно лице за дејствија што со закон се предвидени како кривични дела и прекршочни санкции до Основниот суд Скопје I Скопје кој води Единствен регистар за Република Македонија. Во Единствениот регистар се внесуваат и податоците добиени од надлежниот суд за изречените санкции за дејствија што со закон се предвидени како кривични дела и за прекршочни санкции за дете и помладо полнолетно лице родено во странство или со непознато место на раѓање. Податоци за изречените санкции може да му се дадат само на судот, на јавниот обвинител и на институциите што се занимаваат со заштита на децата, во врска со нова постапка што се води спрема детето или помладото полнолетно лице за сторено дејствие што со закон е предвидено како кривично дело или прекршок.¹²³

Бришење на санкциите. ЗПД предвидува соодветни рокови за бришење од евиденција на различните видови санкции што може да се изречат спрема детето и тоа:

- укор или упатување во центар за деца, мерките на засилен надзор и прекршочни санкции - по една година од нивното извршување или застарување, ако детето или помладото полнолетно лице во тој рок не стори ново дејствие што со закон е предвидено како кривично дело или прекршок;
- условна осуда со заштитен надзор - по една година од истекот на времето за проверување, ако детето или помладото полнолетно лице во тој рок не стори ново дејствие што со закон е предвидено како кривично дело;
- заводски мерки, парична казна и алтернативни мерки - по една година од нивното извршување или застарување, ако детето или помладото полнолетно лице во тој рок не стори ново дејствие што со закон е предвидено како кривично дело или прекршок;
- затвор за деца - по пет години од денот на издржаната, застарената или простената казна, ако во тоа време детето или помладото полнолетно лице не стори ново дејствие што со закон е предвидено како кривично дело.

Кога се исполнети наведените услови, податоците за изречените санкции се бришат од евиденцијата, а сите документи се поништуваат по сила на закон.¹²⁴

Застареност на извршувањето на санкциите. ЗПД предвидува и рокови за застареност на извршување на санкциите кои се разликуваат според вид и тежина, односно времетраење на санкциите.

Казната **затвор** за деца не може да се изврши кога ќе поминат:

- десет години од осудата на затвор за деца над пет години,

¹²³Член 72 од ЗПД;

¹²⁴Член 73 од ЗПД;

- пет години од осудата на затвор за деца над три години и
- три години од осудата на затвор за деца до три години.

Останатите санкции не може да се извршат по истек на:

- две години од денот на правосилноста на одлуката со која е изречена парична казна;
- времето за кое се изречени казните забрана на управување со моторно возило и протерување на странец од земјата;
- пет години ако протерувањето на странец од земјата е изречено засекогаш;
- една година од денот на правосилноста на одлуката со која е изречена алтернативната мерка општокорисна работа и изречените мерки на безбедност;
- пет години од денот на правосилноста на одлуката со која е изречена заводската воспитна мерка упатување во воспитно- поправен дом;
- три години од денот на правосилноста на одлуката со која е изречена заводска воспитна мерка упатување во воспитна установа и на мерките на засилен надзор;
- шест месеци од денот на правосилноста на одлуката со која е изречена дисциплинската воспитна мерка упатување во центар за деца.

ЛИТЕРАТУРА

- 7-ми Конгрес на ОН за превенција на криминал и постапување со престапници, Милано Италија, (26.08.-06.09.1985);
- Ante Caric, Problemi maloletnickog sudstva, Savez društava defektologa Jugoslavije, Split, 1971 godina.
- Arnold Binder, Gilbert Geis, Dickson D Bruce Jr. (2001): Juvenile Delinquency: Historical, Cultural & Legal Perspectives, Elsevier, стр.4;
- Bangkok Declaration calling for action against Organized crime, Terrorism, Human Trafficking, Money-Laundering, Corruption, Cybercrime, Restorative Justice, 11th UN Congress on Crime Prevention and Criminal Justice, Thailand, 18-25 April 2005, www.un.org/events/11thcongress/docs/bkkcp25e.pdf.
- Buzarovska - Lazetnik, Gordana and Kosevaliska, Olga and Nanev, Lazar (2015) Кривично постапување спрема деца во ризик и деца во судир со закон. Кривично постапување спрема деца во ризик и деца во судир со закон, 1 (1). Универзитет „Св.Кирил и Методиј“ Правен факултет Јустинијан Први, Скопје. ISBN 978-608-4655-53-4;
- Buzarovska - Lazetnik, Gordana and Nanev, Lazar and Kosevaliska, Olga (2012) Меѓународни документи за спроведување на малолетничката правда - Современи текови во постапувањето со малолетниците. СППМД, Кавадарци. ISBN 978-9989-9968-0-1;
- Buzarovska - Lazetnik, Gordana and Nanev, Lazar and Kosevaliska, Olga (2012) Медијацијата во системот на малолетничка правда. СППМД, Кавадарци. ISBN 978-9989-9968-3-2;
- C.A.Hartjen, Youth, crime and justice: a global inquiry. New Brunswick, New Jersey, London. Rutgers University Press, 2008, стр. 91.
- Cavadino, M./Dignan, J, The penal system, 4th edition, London, Sage, 2007.
- Cédric Foussard, (2010): Juvenile Justice Systems in Europe: current situation, trends in applicable models and good practices, 4th IJJO International Conference: Building integrative juvenile justice systems: Approaches and methodologies regarding mental disorders and drugs misuse, Rome, 09 – 10.11.2010;
- CM (2005) 163, PC-CP (2006) 01, Strasbourg, 17.01.2006.
- Daniel W. Van Ness, An Overview of restorative justice around the world, Enhancing criminal justice reform including restorative justice, Synergies and Responses: Strategic Alliances in Crime Prevention and Criminal Justice, Workshop no. 2, Bangkok, Thailand, April 18-25, 2005.
- Donald Joseph Cipriani (2007): Children's Rights and the Minimum Age of Criminal Responsibility - A Global Perspective, VRIJE UNIVERSITEIT, стр. 282 – 300;
- Dünkel, F./Grzywa, J./Pruin, I./Šelih, A., Juvenile justice in Europe – legal aspects, policy trends and perspectives in the light of human rights standards, in Juvenile justice systems in Europe, Current situation and reform development, (F.Dünkel/J.Grzywa/P.Horsfield/I.Pruin, eds.), Forum Verlag Godesberg, Vol. 4, стр. 1815-1816.
- F.Dünkel/J.Grzywa/P.Horsfield/I.Pruin, eds.), Forum Verlag Godesberg, Vol. 4, стр. 1515.
- Franz von Liszt, 2 Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge, 1905, стр. 246.
- Frieder Dünkel, Diversion: A Meaningful and Successful Alternative to Punishment in European Juvenile Justice Systems, Reforming Juvenile Justice, (eds. Junger-Tas/ Dünkel), Springer, 2008, стр. 149.
- Frieder Dünkel, Juvenile Justice in Germany: Between Welfare and Justice, Greifswald, 8.03.2004
- Frieder Dünkel/Ineke Pruin, Community Sanctions and the Sanctioning Practice in Juvenile Justice Systems in Europe, Reforming Juvenile Justice, (eds. Junger-Tas/ Dünkel), Springer, 2008, стр. 183-204.
- James W. Burfeind, Dawn Bartusch (2011): Juvenile Delinquency: An Integrated Approach, Jones & Bartlett Learning, стр.5;
- Jašović, Ž. (1983), Kriminologija maloletničke delikvencije, drugo dopunjeno izdanje, Beograd: Naučna knjiga, стр.31;

Josine Junger - Tas, Improving Juvenile Justice - Working towards a more effective and more humane system, www.esc-eurocrim.org/files/improving_juvenile_justice_chapter_1.doc. Juvenile Justice, Innocenti digest 3, UNICEF, стр. 11.

Kosevaliska, Olga and Buzarovska - Lazetik, Gordana and Nanev, Lazar (2016) [Ресторативна правда спрема деца](#). Македонска ревија за кривично право и криминологија, 1 (1). pp. 1-24. ISSN 1409-5327;

Kosevaliska, Olga and Buzarovska - Lazetik, Gordana and Nanev, Lazar (2014) [School bullying - A comparative approach -](#). Iustinianus Primus Law Review, 6 (10). pp. 1-18. ISSN 1857-8683;

Kosevaliska, Olga and Buzarovska - Lazetik, Gordana and Nanev, Lazar (2014) [Предизвиците на новата кривична постапка против деца](#). In: Општествените промени во глобалниот свет, 11-13 Sept 2014, Правен Факултет УГД Штип;

Kosevaliska, Olga and Nanev, Lazar (2014) [Adequacy of the new terminology in the Law for justice for children](#). Balkan Social Science Review, 3 (1). pp. 1-20. ISSN 1857- 8772;

Kosevaliska, O., Nanev, L. (2014): Adequacy of the terminology in the Law for justice for children, BSSR, Vol.3;

Lopez, M. (1959): Le prevention et le traitement de la delinquance juvenile, Tendances internationales d'aujourd'hui, Revue internationale de Criminologie et de Police technique, No.1, стр.14.

Gregor Urbas (1998): The Age of Criminal Responsibility, Australian Institute of Criminology;

Nanev, Lazar and Kosevaliska, Olga and Ivanova, Elena (2017) [Пример во постапката спрема деца](#). Зборник на трудови од Четврта научна меѓународна конференција Општествените промени во глобалниот свет, 4 (4). ISSN 978-608-244-353-9;

O. Nyquist (1960): Juvenile Justice, London, стр. 114;

Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions and measures, 5.11A.2008, Council of Europe.

Recommendation No. R (87) 20 on social reaction to juvenile delinquency, 17.09.1987.

Recommendation Rec (2000) 20 on the role of early psychosocial intervention in the prevention of criminality, 06.10.2000.

Recommendation Rec (2003) 20 concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice, 24.09.2003.

Resolution No.2 on the Social Mission of the Criminal Justice System - Restorative Justice, MJU-26 (2005) Concl., www.coe.int.

T. Mommsen, (1959): Römisches Strafrecht, Graz, стр. 75.

The Institutes Of Justinian - Translated With Notes By J. Tr Abdy, LL.D. Judge Of County Courts, Late Regius Professor Of Laws In The University Of Cambridge, And Formerly Fellow Of Trinity Hall, Cambridge University Press;

The UN Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency, 1990 (Riyadh Guidelines)

The UN Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures, (Tokyo Rules). General Assembly resolution 45/110 of 14 December 1990

The UN Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice, 1985 (Beijing Rules).

Winterdyk, J.A., Juvenile justice systems: International perspectives, 2nd ed., Toronto, Canadian Scholars' Press, 2002.

World Youth Report, UN, 2003, стр.189;

Арнаудовски, Љ. (1984): Малолетничко престапништво, Скопје, стр. 25;

Бужаровска - Лажетик, Г. (2013): Авторизирани предавања по малолетничко казнено право, УКИМ, стр.1-31;

Бужаровска, Г., Нанев, Л., Кошевалиска, О. (2012): Меѓународни документи за спроведување на малолетничката правда, СППМД, Кавадарци, стр.286;

Бужаровска, Г., Пајовиќ – Мишевска, С. (2010): Мерките на помош и заштита според Законот за малолетничката правда, Зборник за малолетничка правда, Факултет за безбедност Скопје;

Живанович. Т. Основи на кривичното право на Кралството Југославија, општ дел, 2 книга, Белград, 1937 година, стр.102;

Заклучоци утврдени од европските министри за правда на Министерската конференција во Хелсинки во 2005 година, 26th Conference of European Ministers of Justice, Helsinki (7-8.04.2005), www.coe.int.

Златариќ, Б, во Збирката документи од VI Интернационален Конгрес, Опатија, стр. 97 и 107;

Јашковиќ З. (1978): стр.56, исто и во делото на Vidanovič,I.(1991), Metodika socijalnog rada s pojedincem I porodicom opšti deo, Beograd:Naučna Knjiga, во која е обработен поимот на малолетничка делинквенција;

Камбовски, В. (2008) Кривичен Законик на РМ, интегрален текст, предговор, кратки објаснувања и регистар на поими, ЈП Службен весник на Република Македонија, стр.77;

Камбовски, В.(2006): Казнено право, општ дел, 2-ри Август Штип, стр. 804;

Кнежевич, С: (2010): Малолетничко кривично право – материјално, процесно и извршно, Правног Факултета у Нишу, Ниш, стр.24;

Конвенција за правата на детето, Усвоена од страна на Генералното собрание на О.Н. со резолуција 44/25, од 20 ноември 1989 Стапила во сила на 2 септември 1990, согласно со членот 49;

Кошевалиска, О. (2017): Малолетничкиот казнен систем во контекст на теоретските амбиции на медијацијата, Зборник на трудови во чест на Марјан Марјановски, Правен Факултет Јустинијан Први, УКИМ, Скопје;

Марјановиќ, Ѓ. (1998): Кривично право – општ дел, Скопје, стр.249;

Нанев, Л: (2003): Положбата на дететово кривичната постапка, СППМД, Кавадарци, стр.81;

Прирачник за Правда за децата, УНИЦЕФ, 2014, стр.85;

Закон за правда за децата, Сл.Весник на РМ бр.148/2013;

Закон за малолетничка правда, Службен весник на Република Македонија, бр. 87, 12 јули 2007, закон вон сила;

Тодоровиќ, А. (1971): Узорци малолетничког преступништва, Институт за криминолошка и криминалистичка истражувања, Белград, стр. 22;

Шкариќ, Олга Мурцева: Психологија на детството и на адолесценцијата, Развојна психологија, Филозофски факултет, Скопје, 2009, стр. 250.

Штерјов, Л. (2013): Влијанието на воспитната мерка - Засилен надзор од страна на центарот за социјална работа, врз положбата на децата и младите во системот на малолетничка правда, магистерски труд, стр.20, УГД, Штип;